

15.8.2024

EOAK/487/2023

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Mikko Sarja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Riikka Jackson

LASTENSUOJELUN MENETTELY

1 KANTELU

Kantelija pyysi tutkimaan hyvinvointialueen lastensuojelun menettelyn lapsensa (lapsi) asiassa. Lapsi menehtyi huumeiden yliannostukseen ollessaan lastensuojelun asiakkaana ja sijoitettuna kodin ulkopuolelle lastensuojelulaitokseen. Yliannostus tapahtui lapsen ollessa poistuneena luvattomasti laitoksesta. Lapselle ei ollut järjestetty erityistä huolenpitoa kantelijan pyynnöistä huolimatta.

Kantelijan käsityksen mukaan lapsi menehtyi hänen useiden pyyntöjensä laiminlyömisestä ja lastensuojelun toimimattomuuden vuoksi. Kantelussa pyydettiin selvittämään, miten näin oli päässyt tapahtumaan.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin selvitys ja lausunto hyvinvointialueelta.

Lausunnon liitteenä olivat lastensuojelun johtajan ja lastensuojelun sosiaalityön päällikön selvitys sekä johtava sosiaalityöntekijän ja lapsen vastuusosiaalityöntekijän - - - aloittaneen antama selvitys ja suuri määrä lasta koskevia asiakasasiakirjoja.

Lausunto ja selvitykset ovat tämän päätöksen liitteenä.

Käytettävissäni ovat lisäksi olleet aluehallintoviraston päätös - - - sekä oikeusasiamiehen ratkaisu - - -.

Minulle on toimitettu lapsen asiassa merkittävä määrä lasta koskevia asiakirjoja. Tämä ratkaisu ei ole tyhjentävä arvio viranomaisen kaikesta menettelystä lapsen asiassa.

3 RATKAISU

3.1 Lastensuojelun ja kantelijan välinen yhteistyö ja erityisen huolenpidon järjestäminen lapselle

3.1.1 Kantelu

Kantelun mukaan lapsella alkoi keväällä 202 - - - pahin jakso, jolloin lapsella oli karkailua ja päihteidenkäyttöä. Lapsi oli - - - osastolla tahdosta riippumattoman hoidon tarkkailujaksolla - - -. Kantelija vaati lapselle erityisen huolenpidon jaksoa sairaalasta pääsyn jälkeen. Lapsi kuitenkin siirrettiin uuteen sijoituspaikkaan - - -, jota kantelija vastusti, sillä hän tiesi, että lapsen on vaikea luoda luottamuksellista suhdetta uusiin aikuisiin. Lapsen vaikeudet luottamuksellisten suhteiden luomisessa olivat kantelun mukaan kaikkien viranomaisten tiedossa. Kantelija tiesi, että lapsen päihteidenkäyttö ”karkaa käsistä” muiden päihdeongelmaisten nuorten seurassa. Kantelijan mielipidettä ei kuitenkaan huomioitu.

Kantelun mukaan lapsen siirryttyä - - - kesällä 202- - - tavoiteltiin päihteiden käytön katkaisua, mutta kävikin toisinpäin ja lapsen päihteiden käyttö lisääntyi entisestään. Kantelija vaati lapsen sijoittamista kotiin, ja se oli myös lapsen oma toive. Sijoitus - - - kuitenkin jatkui.

Kantelun mukaan lapsi lähti luvattomasti (hatkasi) heti ensimmäisinä päivinä- - -. Hatkailua oli koko ajan, ja hatkat kestivät koko ajan pidempiä ajanjaksoja. Lapsella oli kantelun mukaan vakavaa päihteiden käyttöä (bentsodiatsepiini, kannabis, amfetamiini, buprenorfiini). Päihteiden käytön lisääntyessä kantelijalle kävi selväksi, ettei lapsen kotiutuminen olisi mahdollista, ja hän vaati jälleen erityisen huolenpidon jaksoa lapsen pysäyttämiseksi. Kantelijalle jäi epäselväksi, miksi erityisen huolenpidon jaksoa ei arvioitu, päätetty eikä järjestetty.

3.1.2 Saatu selvitys

Hyvinvointialueen antamassa lausunnossa viitataan lastensuojelulain 45 §:ään, joka velvoittaa hyvinvointialueen viranomaisen yhteistoimintaan lapsen, vanhemman ja huoltajan kanssa ja ottamaan ensisijaisesti huomioon lapsen edun päättäessään lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Lausunnon mukaan tämä käytännössä toteutunee informoimalla, keskustelemalla ja kuulemalla sekä mielipiteen selvittämisellä.

Lastensuojelulain 52 §:n mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän sekä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaavan työntekijän tulee olla yhteistyössä sijaishuoltoon sijoitetun lapsen ja hänen vanhempansa ja huoltajansa sekä sijaishuoltopaikan edustajan kanssa lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi.

Lausunnossa todetaan, että pykälässä tarkoitetaan paitsi viranomaisen päätöksentekovelvollisuuden piiriin kuuluvia asioita, myös lapsen päivittäisen hoidon toteuttamista ja esimerkiksi terveydenhuollon järjestämistä.

Lausunnossa viitataan myös lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, jossa säädetään asiakkaan oikeudesta laadultaan hyvään sosiaalihooltoon ja hyvään kohteluun.

Lausunnossa edelleen viitataan lastensuojelulain erityistä huolenpitoa koskeviin säännöksiin (71–73 §) ja todetaan, että erityisen huolenpidon tarkoituksena on katkaista lapsen itsetuhoinen tai vahingollinen käyttäytyminen sekä edistää ja voimistaa lapsen valmiutta sitoutua vastuulliseen ja itsenäiseen omien asioidensa hoitoon hänelle annettavan kokonaisvaltaisen huolenpidon avulla. Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan erityistä moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa lapsesta, ei lapsen oikeuksien rajoittamista. Erityisellä huolenpidolla ei voida korvata lapsen tarpeiden mukaisen lääketieteellisen hoidon järjestämistä, vaan mikäli lapsi on esimerkiksi mielenterveyslain mukaisen hoidon tarpeessa, lapsen hoito on järjestettävä ensisijaisesti terveydenhuollon toimesta.

Päätöksen erityisen huolenpidon aloittamisesta tai jatkamisesta tekee lastensuojelulain 13 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettu viranhaltija 13 b §:ssä tarkoitetun lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Päätöksen on perustuttava erityisen huolenpidon järjestämistä varten tehtyyn lapsen tilanteen moniammatilliseen arvioon, joka perustuu kasvatukselliseen, sosiaalityön, psykologiseen ja lääketieteelliseen asiantuntemukseen.

Lausunnon mukaan kesällä 202- - - lapsen poistuttua luvatta nuorisokodista, oli lapsen vastuusosiaalityöntekijä vastannut kantelijan - - - esittämään erityistä huolenpitoa koskevaan tiedusteluun antamalla informaatiota EHO-jakson sisällöstä ja tarkoituksesta. Tuolloin oli lausunnon mukaan päädytty siihen, että sosiaalityöntekijä keskustelee sijaishuoltopaikan kanssa lapsen hoidon tehostamisesta. Seuraavan kerran erityisestä huolenpidosta oli keskusteltu kantelijan ja sosiaalityöntekijän välillä- - -, jolloin kantelija oli todennut, että EHO-jakso olisi pitänyt järjestää lapselle vuosi sitten.

Lausunnossa viitataan johtava sosiaalityöntekijän ja lapsen vastuusosiaalityöntekijänä 1.3.202 aloittaneen antamaan selvitykseen, jonka mukaan kantelija oli ilmoittanut sosiaalityöntekijälle pettymyksensä lapsen sijoittamisesta nuorisokotiin, jonne sijoittaminen hänen mukaansa ei ollut ollut lapsen edun mukaista. Kantelija toivoi lapsen kotiutumista tukitoimien avulla ja intensiivistä psykoterapiaa, jota lapselle ei ollut mahdollista siinä vaiheessa järjestää hänen jatkuneen päihteiden käyttönsä takia.

Lausunnon mukaan asiakasneuvottelussa - - - tehtiin suunnitelma tulevasta kesästä, jossa sovittiin kantelijan ja lapsen toiveiden mukaisesti, että lapsi voisi olla mahdollisimman paljon kotona. Kantelijan ja lapsen kertoman mukaan päihteiden käyttöä ei ollut kotilomilla viikonloppuisin yhtä paljon kuin laitoksessa asumisen aikana.

Lausunnossa todetaan, että kantelija oli ilmoittanut - - - pidetyssä neuvottelussa mielipiteensä siitä, että lapselle olisi pitänyt järjestää erityinen huolenpito kesällä vuotta aikaisemmin 202, mutta [tällä hetkellä] sen järjestäminen olisi ollut suuri virhe, ja että nuorisokoti ei ollut oikea paikka hänen lapselleen. Sosiaalityöntekijän ottaessa puheeksi EHO-jakson hakemisen oli myös lapsi ilmoittanut lastensuojelun olevan "myöhässä", ja että jakso olisi pitänyt järjestää edellisenä kesänä.

Lausunnon mukaan toukokuun aikana lapsen tilanne kriisiytyi ja hän pakeni - - - ohjaajilta sairaalasta, jonne hänet oli ensihoidon toimesta viety hoidon arviointiin vahvasti päihtyneenä. Lastenlääkäri teki lapsesta virka-apupyynnön ja esitti vakavan huolensa hänen tilanteestaan ja totesi, että lapsen olisi ensisijaisen tärkeää saada vahvaa apua päihdeongelmansa hoitoon. Lapsi karkasi sairaalasta ja lapsen löydyttyä - - - hänet toimitettiin takaisin sairaalaan, minne hän jäi sairaalahoitoon - - - saakka. Lausunnon mukaan suunnitelmaa kesän kotilomien osalta ei voitu olosuhteiden olennaisesti muututtua toteuttaa.

Lausunnossa todetaan, että nuorisokodin mukaan heillä ei ollut enää mahdollisuuksia taata lapsen turvallisuutta eikä päihdeettömyyttä nuorisokodissa, minkä jälkeen lapselle ryhdyttiin - - - hyvinvointialueen lastensuojelun asiakasohjausyksikön toimesta etsimään päihdehoitopaikkaa.

Päätös sijaishuoltopaikan muuttamisesta sijaishuollon aikana nuorisokodista 13—17-vuotiaiden lasten päihdeosaamiseen erikoistuneeseen - - - Oy:n - - - lastensuojeluyksikön - - - osastolle tehtiin - - - johtavan sosiaalityöntekijän toimesta lapsen vastuusosiaalityöntekijän valmisteltua päätöksen.

Lausunnon mukaan kantelija ilmoitti kuulemistilaisuudessa - - - toivovansa ensisijaisesti lapsen tulevan vähitellen kotiin ja kokemuksensa siitä, että hänen mielipiteillään ei ollut merkitystä. Kantelija oli todennut, että lastensuojelulla ei ollut keinoja auttaa hänen lastansa, joka tarvitsisi ensisijaisesti terapiaa kuntoutuakseen. Lausunnon mukaan lapsi hyväksyi sijaishuoltopaikan muutoksen. Päätös lähetettiin tiedoksi muutoksenhakuosoituksineen kantelijalle ja lapselle - - -.

Lausunnossa viitataan perustuslain 21 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava oikeusturvan toteutuminen.

Lausunnossa viitataan edelleen asiakaslain 5 §:ään, jonka mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Asiakaslain 6 §:n mukaan sosiaalihuollon järjestäminen perustuu viranomaisen tekemään päätökseen. Vaatimukseen tai hakemukseen, joka koskee asianosaisen etua, oikeutta tai velvollisuutta on annettava päätös. Hallintolain mukaisesti päätös on annettava kirjallisesti, se on perusteltava ja asianosaiselle on annettava ohjausta oikaisukeinojen käytössä sekä valitusosoitus. Yksilöhuollon päätöksen voi tehdä ainoastaan virkasuhteinen henkilö.

Lausunnon mukaan sosiaalityöntekijän selvityksestä käy ilmi, että kantelija oli - - - lähettänyt sosiaalityöntekijälle tekstiviestin, jossa hän toivoi kysymyksen muodossa, että lapselle alettaisiin vihdoin etsiä EHO-paikkaa. Kuitenkin sosiaalityöntekijän oltua yhteydessä kantelijaan - - - hän ei ollut pitänyt EHO-jaksoa tarpeellisena, mutta ei myöskään halunnut, että asia unohdetaan, ja toivoi, että - - - nuorisopsykiatriin poliklinikalla - - - olisi lääkäri lasta varten. Kantelija lähetti myös - - - sosiaalityöntekijälle tekstiviestin, jossa hän ilmoitti haluavansa, että lapselle aletaan hakea EHO-paikkaa niin pian kuin mahdollista. Lapsen hallusta oli löytynyt sijaishuoltopaikassa huumeiden käyttöön tarkoitettuja välineitä sekä Subutex kääreitä. Sosiaalityöntekijälle oli kerrottu sijaishuoltopaikasta lapsen kanssa työskentelyn edenneen, ja että laitoksella oli vielä työkaluja hänen motivoimisekseen.

Lausunnon mukaan sosiaalityöntekijä otti yhteyttä kantelijaan ja sopi Teams-palaverin - - -, johon osallistui myös lapsen sijaishuoltopaikka. Palaverissa keskusteltiin EHO-jakson hakemisesta ja sosiaalityöntekijän mukaan erityistä huolenpitoa oli harkittava, koska lapsen päihteiden käyttöä ei ollut saatu vähenemään, saati loppumaan. Lausunnon mukaan lapsella oli alkanut elokuussa 202 nuorisopsykiatrian kontakti ja koulu oli alkamassa samalla viikolla, minkä toivottiin tukevan ja motivoivan lasta.

Lausunnon mukaan seuraavassa asiakasneuvottelussa - - - keskusteltiin muun muassa lapsen siirtymisestä - - - osastolle. Lausunnossa todetaan, että kantelijan mukaan lapsen tilanteessa ei ollut tapahtunut mitään positiivista muutosta, sen sijaan tilanne oli hänen mukaansa "loivassa notkeessa". Kantelija toivoi lapsen kotiutuvan esimerkiksi seuraavana kesänä ja aloittavan opiskelut - - -. Kantelijan mukaan lapsi ei haluaisi syödä lääkkeitä, vaan lääkitsee itseään päihteillä, eikä halua lopettaa päihteiden käyttöä. Lausunnon mukaan lapsi suunniteltiin siirrettävän - - - kuntoutusosastolle - - - alkaen, koska lokakuun alun tilanne lapsen osalta oli ollut jonkun verran parempi. Lausunnon mukaan lasta itseään jännitti uudelle osastolle siirtyminen.

Lausunnossa edelleen todetaan, että EHO-jaksosta keskusteltiin siis eri kertoja kantelijan kanssa lapsen sijaishuollon aikana. Kantelijan näkemykset ja odotukset niin EHO-jakson, kuin muidenkin lastensuojelun tukitoimien osalta olivat vaihdelleet eri aikoina. Lausunnon mukaan - - - pidettäväksi suunnitellussa hoitoneuvottelussa nuorisopsykiatrian kanssa olisi sosiaalityöntekijän mukaan ollut tarkoitus keskustella myös lapsen EHO-jakson tarpeellisuudesta ja saada eri osapuolten näkemykset asiassa. Lapsen vastuusosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan lapsen erityinen huolenpito olisi mahdollisesti ollut seuraava toimenpide, jos lapsi olisi saatu tuotua takaisin laitokseen, eikä hänen päihteiden käyttöönsä olisi muutoin saatu pysäytettyä.

Lausunnossa todetaan, että asianosaisilla, eli 12 vuotta täyttäneellä lapsella ja hänen huoltajallaan, on oikeus vaatia sijaishuoltopaikan muuttamista. Viranomaisella on hallintolain 8 §:n mukaan neuvontavelvollisuus sen suhteen, mitkä ovat lainsäädännön mukaiset menettelytavat sijaishuoltopaikan muuttamista koskevassa asiassa, jotta asianosainen pystyy muodostamaan ja arvioimaan oman käsityksensä ja mielipiteensä sekä toimimaan näiden tietojen perusteella oikeuksiensa edistämiseksi ja turvaamiseksi.

Lausunnon mukaan hyvinvointialueen viranomaisen lainmukaisena velvollisuutena on käsitellä sille esitetty vaatimus ilman aiheetonta viivästystä. Lausunnossa todetaan, että sosiaalityön selvityksestä ei käy ilmi, onko kantelijaa neuvottu siinä, miten hänen pitää menetellä saadakseen asiansa vireille ja tehdä mahdollinen sijaishuoltopaikan muuttamista koskeva hakemus. Sosiaalityöntekijän kirjauksiin on kirjattu kantelijan esittämät mielipiteet ja vaatimukset koskien hänen lapsensa kotiuttamista ja erityisen huolenpidon järjestämistä, mistä johtuen lastensuojelun tiedossa on ollut kantelijan esittämät vaatimukset.

Lausunnossa tuodaan vielä esille, että lapsen vastuusosiaalityöntekijää on ohjeistettu selvittämään tarkemmin lapsen vanhemman ja huoltajan mielipiteet ja kirjaamaan ne, sekä kirjaamaan vanhemman näkemykset hänelle tarjolla olevista tukitoimista ja oman asiakassuunnitelman laatimisen tarpeellisuudesta.

Lausunnon mukaan asiakkaalta tulee kysyä, haluaako hän päätöksen asiassa ja siten varmistaa kantelijan ja hänen alaikäisen lapsensa oikeusturvan toteutuminen.

Lastensuojelun johtajan ja lastensuojelun sosiaalityön päällikön antaman selvityksen mukaan kantelijan toiveiden tulkinta oli ajoittain ollut haasteellista. Kantelija oli esimerkiksi esittänyt näkemyksiään vaatimuksina ja seuraavaksi muuttanut kantaansa lievemmäksi tai päinvastaiseksi. Selvityksessä todetaan, että lapsen hyvinvointiin liittyessä suurta huolta on ymmärrettävää, että vanhemman voi olla vaikea muodostaa nopeasti selkeää mielipidettä, ja vanhemman mielipiteet voivat eri aikoina vaihdella. Lapsesta koettu huoli kuormittaa vanhempaa, mikä voi vaikuttaa vanhemman voimavaroihin ja ilmaisuihin.

Selvityksen mukaan kantelijan kanssa käytyjä keskusteluja tarkentavat sosiaalityön kirjaukset olisivat olleet tarpeen. Selvityksessä todetaan, että sosiaalityöntekijää ohjeistetaan huoltajan/vanhemman toiveiden ja mielipiteiden tarkempaan selventämiseen ja kirjaamiseen.

Selvityksen mukaan viime kädessä vastuu tarvittavien rajoitustoimenpiteiden arvioinnista ja toteuttamisesta tai valmisteleminen on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Sosiaalityöntekijä ei ole selvityksen mukaan voinut valmistella ja suunnitella EHO-jaksoa yksin. Erityinen huolenpito rajoitustoimenpiteenä edellyttää lain mukaan moniammatillista arviointia ja suunnittelua. Ennen lapsen erityisen huolenpidon aloittamista muut lievemmat palvelu- ja puuttumismuodot ovat aina ensisijaisia. EHO-jaksoa koskeva päätös olisi lainsäädännön mukaan edellyttänyt sitä, että sosiaalityössä olisi ollut käytettävissä selvyys siitä, ettei lapsen sijaishuoltoa olisi ollut mahdollista järjestää muulla tavoin hänen hoitonsa ja huolenpidon tarpeensa huomioiden, ja etteivät terveydenhuollon palvelut olisi soveltuneet käytettäväksi erityisen huolenpidon sijaan.

Selvityksen mukaan terveydenhuollollinen hoito ja tuki ovat ensisijaisia erityiseen huolenpitoon nähden, eikä erityinen huolenpito voi korvata tarvittavaa terveydenhuollollista apua. Lääkäri arvioi terveydenhuollolliset toimenpiteet.

Selvityksessä tuodaan esille, että sosiaalityöntekijän valmistellessa päätöstä erityisestä huolenpidosta lapselle, tulee palvelun järjestäjätaholle toimittaa erikseen tätä tarkoitusta varten tilatut lääketieteelliset, psykologiset ja moniammatilliset kasvatukselliset selvitykset ja lausunnot. EHO-palvelun piiriin pääsyä raamittavat näiden selvitysten arviot ja suositukset. EHO-jaksoa olisi selvityksen mukaan tullut arvioida ja suunnitella yhteistyössä nuorisopsykiatrian kanssa. Selvityksen mukaan nuorisopsykiatrian kanssa erityistä huolenpitoa lapselle ei valitettavasti ole ehditty työstämään tarkoitettusti.

Selvityksen mukaan mahdollisen EHO-jakson vaikutuksia, hyötyjä tai haittoja lapsen kohdalla on jälkikäteen vaikea arvioida. Lapsi oli paremmin kiintynyt työskentelyyn tukitahojen kanssa pidempien liikkumisvapauden rajoituspäätösten aikana, mikä viittaa EHO-jakson oletettavaan hyötyyn hänen kohdallaan. Toisaalta nivelvaiheet ja muutokset olivat olleet lapselle vaikeita kestää. Riskiksi oli arvioitu, että lapsi EHO-jaksolle hakemisen myötä olisi menettänyt luottamuksen tukitahoihin ja ahdistuneena turvautunut haitallisiin selviytymiskeinoihin.

Selvityksessä vielä tuodaan esille, että EHO-jaksoa ei välttämättä ole tarjolla välittömästi. Tyypillisesti EHO-palveluihin voi olla kuukausien jonot. Odotteluvaiheessa nuoren riskikäyttäytyminen voi lisääntyä ja vaikeutua. Lapsen oman valmiuden heräämisellä palvelun vastaanottamiseen olisi ollut keskeinen merkitys ennusteelle toteuttaa siirtymä EHO-jaksolle onnistuneesti. Toisaalta EHO-jakso, kuten ei mikään suljettu järjestelmä, ei aukottomasti poissulje karkaamisen riskiä. Kokonaisvaltaista tukea tarjoava EHO-jakso on säädetty verrattain lyhytaikaiseksi (jatkopäätöksi enintään 90 päivää) interventioksi sijoitetun nuoren tilanteeseen. Välttämättä EHO-jakso ei ole aina tuonut jakson jälkeistä pitkäaikaista myönteistä muutosta jaksoa edeltäneeseen tilanteeseen nähden.

Selvityksessä edelleen todetaan, että EHO-jaksojen jälkeisestä vaikuttavuudesta olisi tärkeä saada kootusti tutkimustietoa muun muassa nuorten karkailualttiuden ja päihteidenkäytön osalta. Pitävät ja johdonmukaiset rajat ovat sijaishuoltoon päätyvien lasten keskeinen tuen tarve ja turvan kokemisen edellytys.

Selvityksen mukaan määräaikaiset liikkumisvapauden rajoitukset ovat auttaneet lasta sen ajan, kun ne ovat kestäneet. Kantelija on selvityksen mukaan lapselle toteutetuista liikkumisvapauden rajoituksista todennut, että niiden aikana lapsi on asettunut hyvin työskentelyyn ja puhunut asioistaan, mutta niiden jälkeen tilanne on aina päätynyt entisenlaiseksi. Mahdollisesti toteutuessaan intensiivinen työskentely EHO-jaksolla olisi tarjonnut lapselle turvallisen ympäristön sekä suojannut lasta kehitystä vaarantavilta olosuhteilta myöhemminkin.

3.1.3 Arviointi

3.1.3.1 Harkintavalta palvelujen järjestämisessä

Kantelussa tuotiin esille, ettei lapselle ollut järjestetty erityisen huolenpidon jaksoa kantelijan pyynnöistä huolimatta.

Edellä kuvatun selvityksen perusteella kantelijan lapsen tilannetta oli arvioitu ja keskusteluja käyty kantelijan ja lapsen kanssa erityisen huolenpidon jakson järjestämisestä useita kertoja. Saadun selvityksen perusteella kantelijalla ja lapsella itsellään oli ollut vaihtelevia mielipiteitä erityisen huolenpidon jakson järjestämisestä ja sen ajankohdasta.

Asiaa koskevasta sääntelystä totean seuraavan.

Lastensuojelulain 26 §:n 4 momentin mukaan arvion lapsen tarvitsemista palveluista tekee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

Lastensuojelulain 45 §:n mukaan, kun lapsi on otettu huostaan, hyvinvointialueella on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Säännöksen 3 momentin mukaan 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa on pyrittävä yhteistoimintaan lapsen, vanhemman ja huoltajan kanssa ja ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lastensuojelulain 52 §:n mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän sekä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaavan työntekijän tulee olla yhteistyössä sijaishuoltoon sijoitetun lapsen ja hänen vanhempansa ja huoltajansa sekä sijaishuoltopaikan edustajan kanssa lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (asiakaslaki) 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. Saman säännöksen 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa.

Asiakaslain 5 §:n mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Asiakaslain 6 §:n mukaan sosiaalihuollon järjestämisen tulee perustua viranomaisen tekemään päätökseen tai yksityistä sosiaalihuoltoa järjestettäessä sosiaalihuollon toteuttajan ja asiakkaan väliseen kirjalliseen sopimukseen.

Asiakaslain 8 §:ssä säädetään, että sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu.

Totean, että lapselle on lastensuojelulain mukaan järjestettävä hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa vastaavaa sijaishuoltoa ja siihen liittyviä palveluja. Lapsella on tähän ehdoton oikeus. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on koko lapsen sijaishuollon ajan huolehdittava siitä, että lapsi saa hänen tarpeisiinsa vastaavat riittävät palvelut. Arvioidessaan lapsen palvelujen tarvetta sosiaalityöntekijän on otettava huomioon lapsen yksilölliset olosuhteet sekä erityisesti lapsen oma mielipide, kuten myös hänen huoltajansa esittämät näkemykset palvelujen tarpeesta.

En laillisuusvalvojana voi ottaa kantaa siihen, olisiko lapselle tullut järjestää nimenomaan erityisen huolenpidon jakso, vaan tämä harkinta lapselle järjestetyistä palveluista on kuulunut lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle ja lastensuojelulaissa tarkoitetuille päätöksentekoon oikeutetuille viranhaltijoille. Lastensuojelun antaman selvityksen mukaan EHO-jakson haittojen ja hyötyjen punninta on lapsen tilanteessa ollut vaikeaa. Yhdyn lastensuojelun näkemykseen ja totean, että asiaa näin jälkikäteen arvioitaessa ei ole mahdollista sanoa, olisiko lapselle järjestetty erityisen huolenpidon jakso voinut muuttaa valitettavien tapahtumien kulkua. Joka tapauksessa viranhaltijat ovat kulloisessakin tilanteessa joutuneet arvioimaan lapsen tilannetta aina sen hetkisten tietojen ja tilanteen valossa.

Selvityksissä on viitattu siihen, ettei paikkaa EHO-jaksolle myöskään välttämättä ole heti tarpeen ilmetessä tarjolla. Tähän liittyen pidän tarpeellisena tuoda esille seuraavaa hyvinvointialueiden tehtävistä.

Korostan, että sosiaalipalvelujen järjestäminen on hyvinvointialueiden lakisääteinen, pakollinen tehtävä. Lähtökohtaisesti hyvinvointialue itse päättää siitä, missä laajuudessa sosiaalipalveluja järjestetään, kuten myös sen, kuinka paljon määrärahoja eri palveluihin osoitetaan. Kuitenkin, kun kysymys on kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaavasta sijaishuollosta, on järjestämisvastuussa olevan viranomaisen harkintavalta rajatumpaa.

Viranomaisen ei näkemykseni mukaan voi lykätä tai siirtää kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen tarpeiden mukaisten sijaishuoltoon kuuluvien palvelujen järjestämistä siten, että lapsen tärkeiden etujen toteutuminen vaarantuu (kuten esimerkiksi lapsen terveys). Mielestäni huostaanotettua lasta ei näin ollen voida asettaa jonoon odottamaan niiden palvelujen ja tuen järjestämistä, joiden tarpeeseen hänen huostaanottonsakin perustuu.

Hyvinvointialueella on oltava riittävä osaaminen ja valmius vastata sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä, ja sen on huolehdittava asukkaidensa palvelutarpeen mukaisesta sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuudesta kaikissa tilanteissa. Viime kädessä hyvinvointialueella on oltava järjestämisvastuunsa toteuttamisen edellyttämä riittävä oma palvelutuotanto.

Edellä sanotun perusteella en voi pitää hyväksyttävänä sitä, että paljon palveluja tarvitsevat sijoitetut lapset joutua jonottamaan esimerkiksi erityisen huolenpidon jaksoille tai muuhun erityisen tarpeensa mukaiseen sijaishuoltopaikkaan pitkiäkin aikoja.

Minulle toimitetuista asiakirjoista ja saaduista selvityksistä ilmenee, että kantelijan lapsi olisi joka tapauksessa tarvinnut integroitua sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja ja tukea. Lastensuojelulain perusteella lapsen tarpeisiin vastaavaa moniammatillista palvelua on mahdollista järjestää sijaishuollossa sosiaalihuoltolain tarkoittamassa monialaisessa yhteistyössä. Palaan aiheeseen jäljempänä tässä ratkaisussa.

Kiinnitän hyvinvointialueen huomiota edellä sanottuun.

3.1.3.2 Viranomaisen neuvontavelvollisuus

Hyvinvointialueen antamassa lausunnossa on arvioitu, että kantelijaa ei ollut riittävästi neuvottu siinä, miten hän olisi voinut hakea lapsensa sijaishuoltopaikan muuttamista. Saatujen selvitysten perusteella erityisen huolenpidon jaksosta ja kantelijan toiveesta kotiuttaa lapsi oli ollut puhetta lukuisia kertoja, mutta kantelijaa ei ollut ohjeistettu eikä hänen pyyntöjään ollut tulkittu kirjallista päätöstä edellyttäväksi suulliseksi hakemukseksi.

Totean, että hallintolain 19 §:n perusteella vaatimus huostassapidon lopettamisesta (lapsen kotiuttamisesta) tai sijaishuoltopaikan muuttamisesta voidaan panna vireille kirjallisesti tai viranomaisen luvalla myös suullisesti.

Totean, että kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeusaseman ja hänen palvelujensa järjestämisen näkökulmasta korostuvat viranomaisen velvollisuus ottaa huomioon perustuslain 21 §:n mukainen jokaisen oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa, sekä hänen oikeutensa saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Tällaisessa tilanteessa korostuu myös hallintolain 7 §:n mukaisen palveluperiaatteen huomioiminen. Palveluperiaatteessa on osaltaan kyse viranomaispalveluiden tosiasiallisesta saatavuudesta.

Viranomaisessa asioinnin tulee voida tapahtua sekä hallinnossa asioivan että viranomaisen kannalta mahdollisimman nopeasti, joustavasti ja yksinkertaisesti sekä kustannuksia säästäten (HE 72/2002 vp, s. 57). Viranomaisen on otettava huomioon erityisryhmien tarpeet ja palvelun erityispiirteet, luonne ja merkitys asiakkaalle; esimerkiksi se, onko kyseessä subjektiivinen oikeus tai onko kyse kiireellisestä palvelun järjestämisestä.

Sosiaalihuollon viranomaisella on hallintolain 8 §:n perusteella neuvontavelvollisuus sen suhteen, mitkä ovat lainsäädännön mukaiset menettelytavat sijaishuoltopaikan muuttamista koskevassa asiassa, jotta asianosainen pystyy muodostamaan ja arvioimaan oman käsityksensä ja mielipiteensä sekä toimimaan näiden tietojen perusteella oikeuksiensa edistämiseksi ja turvaamiseksi.

Tätä palveluperiaatetta, sekä myös viranomaiselle kuuluvaa neuvontavelvollisuutta, toteutetaan käytännössä muun muassa lastensuojelulain 32 a §:n tarkoittamalla tavalla. Kyseisen säännöksen mukaan lapselle ja hänen lailliselle edustajalleen ja huoltajalleen on viipymättä annettava tieto lastensuojelulain mukaisten päätösten ja toimenpiteiden sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista muutoksenhaku- ja oikeussuojakeinoista sekä mahdollisuuksista oikeusavun saamiseen.

Totean, että viranomaisella on ollut lastensuojelulaista ilmenevä velvollisuus neuvoa kantelijaa sijaishuoltopaikan muuttamista koskevien pyyntöjen osalta, kuten hyvinvointialueen antamassa lausunnossakin on todettu. Asiassa saadun selvityksen perusteella kantelijan suullisia pyyntöjä ei ollut kuitenkaan tulkittu hakemukseksi eikä asiassa siten ollut tehty myöskään kirjallista päätöstä. Tämän seurauksena kantelija ei ole voinut myöskään saattaa asiaa muutoksenhakuviranomaisen käsiteltäväksi. Kantelijan oikeusturvan kannalta asiassa oli siten menetelty virheellisesti.

Kiinnitän hyvinvointialueen huomiota edellä sanottuun.

3.1.3.3 Asianosaisten mielipiteiden huomioon ottaminen

Kantelussa esitettiin väite siitä, ettei kantelijan mielipidettä ollut otettu lastensuojelua koskevien päätösten tekemisessä huomioon. Kantelijan kokemus hänen mielipiteensä sivuuttamisesta on kirjattu myös useita kertoja lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin.

Viitataan tässä asiassa hyvinvointialueen antamaan lausuntoon, jossa on johtopäätöksenä todettu, että sosiaalityöntekijää on ohjeistettu jatkossa selvittämään tarkemmin lapsen huoltajan mielipiteet ja kirjaamaan ne. Totean, että hyvinvointialue on jo ohjeistanut sosiaalityöntekijää asiassa, joten asia ei anna minulle aihetta toimenpiteisiin.

Lapsen oman mielipiteen selvittämisestä ja sen huomioon ottamisesta totean kuitenkin vielä seuraavan.

Lastensuojelulain 5 §:ssä säädetään, että lapselle on hänen ikänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.

Lastensuojelulain 20 §:ssä säädetään lapsen mielipiteen selvittämisestä. Säännöksen mukaan lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. Lisäksi 12 vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa on sisällöltään vastaava 12 artikla. Lapsen oikeuksien sopimusta valvova lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 12 todennut, että lapsen mielipiteen selvittäminen ei ole pelkkä symbolinen väline, vaan lapsen mielipide tulisi myös tosiasiallisesti ottaa huomioon lapsen asioista päätettäessä. Kysymys ei kuitenkaan ole siitä, että lapsi saisi päättää asian lopullisen ratkaisun, vaan päätöksenteossa on pyrittävä löytämään sellainen ratkaisu, jonka lapsi voi hyväksyä, vaikka se ei olisikaan lapsen oman mielipiteen mukainen.

Lastensuojelulain 33 §:n mukaan lastensuojelun työntekijöiden tulee merkitä lasta tai nuorta koskeviin asiakasasiakirjoihin lastensuojeluasian 26 §:n 1 momentissa tarkoitettua vireille tulosta lähtien kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeelliset tiedot.

Lastensuojelulain perusteella lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on vastuussa lapsen sijaishuollon järjestämisestä ja sen valvonnasta. Lapsesta laitoksessa laaditut päivittäiskirjaukset ovat lapsen sijaishuollon yksilöllisen valvonnan väline.

Olen laillisuusvalvonnassani havainnut, että sosiaalityöntekijöillä, useista erisyistä, ei näyttäisi olevan riittävästi aikaa perehtyä lapsesta laitoksessa tehtyihin päivittäismerkintöihin, joista ilmenisi paljonkin tietoa lapsen tilanteesta ja hänen omista mielipiteistään. Nähdäkseni sosiaalityöntekijät eivät ainakaan säännönmukaisesti käytä mahdollisuuttaan pyytää luettavaksi lasta koskevia päivittäismerkintöjä laitoksesta.

Usein laitos laatii kuukausittain lapsen sen hetkisestä tilanteesta lyhyen yhteenvedon, joka lähetetään tiedoksi lapsen sosiaalityöntekijälle. En kuitenkaan voi pitää pelkästään kuukausiraportteihin perustuvaa valvontaa ja arviota lapsen sijaishuollon toteutumisesta ja hänen tilanteestaan riittävänä. Näin on varsinkin silloin, kun kysymys on paljon palveluja tarvitsevasta lapsesta, jonka yksilöllinen tilanne ja käyttäytyminen edellyttää sosiaalityöntekijän suorittamaa jatkuvaa arviointia hänen sijaishuoltonsa toteuttamisesta.

Tässä tapauksessa havaitsin lasta koskevista päivittäismerkinnöistä lukuisia kirjauksia, jotka koskivat lapsen oman mielipiteen ilmaisua. Lapsi oli sijaishuoltopaikan laatimien kirjausten mukaan useita kertoja ilmaissut perusteltuja mielipiteitään esimerkiksi sijaishuoltopaikan muuttamisesta (lähinnä sen kielteisistä vaikutuksista) ja myös osaston vaihtamisesta laitoksen sisällä.

Lapsi oli tuonut useita kertoja laitoksen aikuisille esille kantelusta ja selvityksistäkin ilmenevää ahdistustaan vaikeuksistaan rakentaa luottamuksellista suhdetta uusiin, hänelle vieraisiin aikuisiin muun muassa silloin, kun sijaishuoltopaikka vaihtuu. Kirjauksista ilmenee myös lapsen esittämiä uhkauksia hatkalle lähtemisestä, mikäli osastolta toiselle siirtyminen toteutetaan.

Esimerkiksi kirjauksessa - - - todetaan seuraavaa:

”Käsiteltyt päivän aikana useaan kertaan toiselle -osastolle siirtymistä, jonka kokee epämieluisana. Lapselle kerrottu toisen -osaston päiväohjelmasta sekä siitä, että ajatuksena on, että nuori on - - - tietyn ajan ja siirtyy toiselle osastolle. Lapsen kanssa käyty ohjaajakeskustelussa läpi viikkotavoite. Lapsi kertonut, että käyttöhalut ovat aivan tapissa ja hatkahaluja on runsaasti. Kertonut, että ei osaa ottaa hyvin apua vastaan. Pohtinut, ettei saa muusta iloa kuin päihteistä. Pohdittu yhdessä, mitkä asiat voisivat tuoda iloa päihteiden sijaan. Lapselle annettu positiivista palautetta keskustelutaidoista ja siitä, miten hyvin osaa sanoittaa tuntemuksiaan. Lapsi pohtinut, että lähtee hatkaan, kun - - - siirtyy, sillä kokee yksikön toisen nuoren niin tärkeänä. Lapselle sanoitettu tilannetta, miten häntä tuetaan toiselle osastolle siirtymisessä.”

Kirjauksessa - - - todetaan seuraavaa:

”Lapsi edelleen toi esille harmistustaan toiselle puolelle siirtymisestä. Tuottaa ajatusta, että varmaankin lähtee hatkaan ennen sitä. Kertoo päivän olleen ihan ok.”

Saman päivän toisessa kirjauksessa todetaan seuraavaa:

”Puhuttu lapsen kanssa automatkalla hänen siirtymisestään toiselle osastolle. Lapsi tuottanut, että hän lähtee hatkaan, jos siirtyminen tapahtuu. Lapsi kokee, että on tullut niin läheiseksi osaston toisen nuoren kanssa, ettei halua siirtyä. Lapselle kerrottu, että - - - siirrytään - - -, kun asiat menevät eteenpäin ja tämä on mahdollista kaikkien nuorten kohdalla.”

Kirjauksessa - - - todetaan seuraavaa:

”Hieman jututettu harjoittelusta ja tulevasta osastojen välisestä siirrosta. Lapsi sanonut, ettei halua siirtyä ja lähtee hatkalle ennen sitä. Kysytty, jännittääkö häntä, johon vastannut myöntävästi. Sanonut uusien ihmisten jännittävän. Sanottu tämän olevan normaalia, muttei toinen osasto ole kuitenkaan niin erilainen kuin tämänhetkinen.”

"Lapsi ollut keskustelussa hyväntuulinen ja jutut enemmänkin vitsailevan sävyisiä, joten huolta hatkaamisesta ei noussut. Tiiviisti viettänyt päivää toisen asuintoverin kanssa ja vaikuttanut iloiselta, jopa hieman riehakkaalta."

Laitoksessa tehdyistä kirjauksista ilmenee, että seuraavana päivänä - - - lapsi oli mennyt kotiharjoitteluun, lähtenyt pois kotoa eikä häneen enää ollut saatu yhteyttä. Maanantaina - - - lapselle oli lähetetty viesti ja häneltä oli kysytty, oliko hän kunnossa ja palailemassa yksikköön. Kirjauksen mukaan lapsi oli vastannut olevansa kunnossa, mutta että ei aio palata, koska "meen sinne paska osastolle".

Laitoksessa tehdyssä kirjauksessa - - - klo 15.33 todetaan seuraavaa:

"Sos.tt. pohti, että osastolta toiselle siirtyminen mahdollisesti aiheuttanut osaltaan hatkan ja todettu, että tätä lapsi tuonut esille itsekä."

Myös - - - lapsi on ilmoittanut viestillä, ettei "aio palata mihinkään toiselle osastolle".

Lastensuojelulain mukaan lasta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen mielipiteisiin ja toivomuksiin. Edellä kuvatuista laitoksessa laadituista kirjauksista ilmenee lapsen useana eri päivänä esittämä vankka mielipide osaston vaihtamisesta. Kirjausten perusteella lapsen lähdettyä (viimeiselle) hatkalle sosiaalityöntekijäkin oli arvioinut syyksi lapsen hatkaamiselle osaston vaihtamisen.

Laitoksen laatimista kirjauksista ei, kuten ei myöskään sosiaalityöntekijän laatimasta asiakaskertomuksesta, löydy merkintöjä siitä, että laitoksen ohjaajat olisivat olleet yhteydessä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään siitä, että lapsi oli osaston vaihtamisen takia uhannut useita kertoja lähteä hatkalle. Kuitenkin mielestäni – ottaen huomioon lapsen tausta ja aiemmat hatkat sekä hänen tuottamansa puhe päihteiden käyttöhaluista ja hatka-aikeista – laitoksen ohjaajien olisi tullut viipymättä ilmoittaa lapsen esittämistä mielipiteistä lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Sosiaalityöntekijän velvollisuutena puolestaan olisi asiasta tiedon saatuaan ollut arvioida sitä, mikä merkitys lapsen esittämällä mielipiteillä oli suunnitelmiin lapsen osastopaikan vaihtamisesta. Asiassa olisi tullut tehdä yhteistyötä myös lapsen huoltajan kanssa.

En löytänyt lasta koskevista asiakirjoista muuta perustelua lapsen osastopaikan vaihtamiselle kuin sen, että laitos on itse määritellyt - - - osaston tietynlaiseksi ja toisen osaston tietynlaiseksi. Nähdäkseni lapsen sijoituspaikan tulee kuitenkin aina perustua nimenomaan yksilölliseen lapsen edun arviointiin, eikä laitoksen omiin määritelmiin osastojen luonteista tai muihin organisatorisiin seikkoihin.

Korostan, että viranomaisen ei voi siirtää sijaishuollon järjestämisvastuutaan laitokselle, vaan sijaishuollon järjestäminen perustuu viranomaisen tekemiin ratkaisuihin. Vaikka osaston vaihtamisesta laitoksen sisällä ei tehdä sijaishuoltopaikan muuttamista koskevaa (tai muutakaan) päätöstä, on kyseessä kuitenkin sellainen ratkaisu, jota laitos ei yksin voi tehdä ilman sosiaalityöntekijän myötävaikutusta.

Lapsen kannalta osaston vaihtaminen voi vaikuttaa merkittävästikin hänen saamaansa sijaishuoltoon, joten ratkaisua tehtäessä ei tulisi myöskään ilman perusteita ohittaa lapsen omaa mielipidettä. Minulle toimitetuista asiakirjoista ei kuitenkaan käy ilmi, miten lapsen useita kertoja esittämä kielteinen mielipide osastopaikan muuttamisesta olisi otettu päätöksenteossa huomioon. Asiakirjoista ei myöskään ilmene, millä tavoin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä olisi ollut mukana osaston vaihtoa suunniteltaessa.

Totean tässä yhteydessä uudelleen, että sijoittajaviranomainen vastaa lapsen sijaishuollon järjestämisestä sekä sijoitetun lapsen päivittäisen sijaishuollon toimeenpanon seurannasta ja valvonnasta. Viranomaisen ja sijaishuoltopaikan tulee toimia yhteistyössä siten, kuin lastensuojelulain 52 § edellyttää. Yhteistyö perustuu erityisesti saumattomaan tietojen vaihtoon lapsen sen hetkisestä yksilöllisestä tilanteesta ja tarpeista. Lapsen sijaishuoltopaikan on siis aktiivisesti toimitettava lasta koskevia merkityksellisiä tietoja lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Myös sijoittajaviranomaisen on tehtävä aktiivista yhteistyötä ja varsinkin ostopalvelujen osalta annettava palvelujentuottajalle tarpeellista ohjausta siitä, miten yhteistyötä toteutetaan.

Totean kootusti, että lapsen esittämät mielipiteet ja hänen etukäteen ilmaiset vaihtoehdot (hatkaaminen) olivat laitoksen päivittäismerkintöjenkin mukaan sellaisia, että asiaa olisi tullut ryhtyä selvittämään yhdessä lapsen, hänen vanhempansa, sijaishuoltopaikan ja sosiaalityöntekijän kesken. Vaikka sijaishuollon aikana päätösvalta lapsen olinpaikasta ja lapsen päivittäisestä hoidosta on lastensuojelulain 45 §:n mukaan sijoittajaviranomaisella, ei se merkitse sitä, etteikö viranomaisella ja sen toimeksiannosta toimivalla olisi velvollisuutta hyvään yhteistyöhön kaikkien asianosaisten kesken.

Laitoksen on myös voitava sopeuttaa ja mukauttaa käytäntöjään siten, että lapsen yksilöllinen tilanne voidaan ottaa huomioon, eikä lapsen edun toteutuminen laitoksen rakenteiden vuoksi vaarannu. Sosiaalihuollon vastuussa olevalle viranomaiselle puolestaan kuuluu lapsen edun toteutumisen valvonta.

Kiinnitän hyvinvointialueen huomiota edellä sanottuun.

3.2 Päihdehoidon ja mielenterveyspalvelujen järjestäminen lapselle

3.2.1 Kantelu

Kantelusta ilmeni, että lapsella oli vakava päihdeongelma.

Selvityspyynnössäni pyysin hyvinvointialuetta selvittämään, millä toimenpiteillä lapsen päihteiden käyttöön oli yritetty puuttua ja millaista yhteistyötä lastensuojelu oli tehnyt terveydenhuollon kanssa järjestääkseen lapsen tarvitsemat päihdehuollon palvelut.

Kantelussa tuotiin lisäksi esille, että lapsi oli kertomansa mukaan joutunut kesällä vuotta aiemmin 202 seksuaalirikosten uhriksi, mutta poliisitutkinta asiassa ei koskaan varsinaisesti edes alkanut. Kantelun mukaan poliisi oli kieltänyt lasta puhumasta tapahtumista kenenkään kanssa.

3.2.2 Saatu selvitys

Hyvinvointialueen lausunnon mukaan lapsella on ollut hoitokontakti - - - alkaen - - - päihdepsykiatrian poliklinikalla (- - -), missä hän kävi nuorisokodissa asuessaan säännöllisesti joka toinen viikko. - - - alkaen lapsi alkoi käydä viikoittain - - - psykologin vastaanotolla itsetuhoisen käyttäytymisensä ja ahdistuneen olonsa takia. Lapsi oli - - - kertonut laitoksessa ohjaajalleen tulleen hatkareissun aikana raiskatuksi neljä kertaa kesällä vuotta aiemmin 202. Lapsi oli yhdessä ohjaajan kanssa viety tämän jälkeen sairaalapäivystykseen, ja laitos oli tehnyt tutkintapyynnön poliisille.

Lausunnon mukaan yhteisneuvottelu - - - kanssa pidettiin - - -. Seuraava verkostoneuvottelu aika sovittiin - - -. Lapsen siirryttyä - - - kesäkuussa - - - hän sai kiireellisen lähetteen - - - (hyvinvointialueen) nuorisopsykiatrian poliklinikalle (- - -) viilleltyään itseään - - - välisenä yönä. Lausunnon mukaan hoitosuhde - - - alkoi - - -. Lausunnon mukaan suunnitelmalla oli, että lapsen käynnit olisivat 1–2 kertaa viikossa, mihin lapsi oli suhtautunut hyväksyvästi. Käynnit toteutuivat kerran viikossa. Lausunnon mukaan lapsen vastuusosiaalityöntekijä ja sijaishuoltopaikat tekivät säännöllistä yhteistyötä hoitotahojen kanssa ja yhteisneuvotteluja pidettiin säännöllisesti.

Lausunnon mukaan - - - nuorisokodissa oli kokeiltu erilaisia työskentelymalleja lapsen päihteiden käyttöön puuttumiseksi ja parhaiten tämä oli onnistunut laitoksen tekemien kirjausten mukaan pitkien liikkumisvapauden rajoittamisen jaksojen aikana, jolloin lapsen motivaatio yhteiseen työskentelyyn ja päihteiden käyttämisen lopettamiseen oli ollut suurimmillaan. Kantelija ei laitoksen kirjausten mukaan ollut kokenut nuorisokodista tehtävää perhetyötä kotiinsa tarpeelliseksi.

Lausunnon mukaan päihdehoitoon erikoistuneessa - - - työskenneltiin suunnitelmallisesti lapsen päihteiden käytön lopettamiseksi ja parhaiten tämä onnistui pitkien 30 vuorokautta kestävien liikkumisvapauden rajoittamisen aikana. Lapsen päihteiden käyttö alkoi lausunnon mukaan nopeasti yleensä rajoitusten päätyttyä.

Lausunnossa todetaan, että poliisi ei ehtinyt olla lapseen yhteydessä häneen vuotta aikaisemmin kesällä - - - kohdistettujen raiskausten rikostutkinnassa, minkä takia lapsi ei päässyt purkamaan riittävällä tavalla ajatuksiaan traumaattisten kokemustensa takia. Lapsi oli kertonut ohjaajalleen laitoksessa vältelleensä tapahtumien kohtaamista päihteiden avulla, mutta kokenut kuitenkin hyötyneensä keskusteluista tapahtumien aiheuttamista tunteista naispuolisen psykiatrin kanssa.

Hyvinvointialueen lastensuojelun johtajan ja lastensuojelun sosiaalityön päällikön antamassa selvityksessä todetaan, että lapsen päihde- ja mielenterveyskuntoutus on sisältänyt keskustelukäyntejä, lääkehoitoa ja verkostoyhteistyötä. Selvityksen mukaan lapsen sitoutuminen keskusteluapuun ja lääkehoitoon on vaihdellut, mikä on vaikeuttanut hoitovasteen arviointia. Lapsi on toisinaan keskeyttänyt oma-aloitteisesti hänelle määrättyjä lääkehoitoja. Myös kantelijan suhtautumisessa lapsen päihde- ja mielenterveyspalveluihin on ollut vaihtelua.

Selvityksen mukaan lapsen toistuva päihteiden käyttö oli mahdollisesti vaikuttanut siihen, ettei kantelijan toivomaa psykoterapeuttista työskentelyä ollut arvioitu ajankohtaiseksi, vaan lapsen tilanteen korjaamista oli tavoiteltu turvallisen arjen jatkuvuuden ja polikliinisten palvelujen avulla. Selvityksessä todetaan, että lääkärit vastaavat tarvittavan hoidon arvioinnista ja arvioivat, onko hoito toteutettavissa tarkoituksenmukaisimmin avo- vai osastohoitona. Lastensuojelun näkemyksen mukaan lapsen psyykkisen voinnin ja päihdekäyttäytymisen rinnakkainen käsittely on ollut perusteltua.

Selvityksen mukaan lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteiskehittämishankkeessa koskien osaamis- ja tukikeskusten perustamista on tunnistettu vakavasti psykiatrisesti oireilevien ja lastensuojelun vahvoja toimenpiteitä tarvitsevien nuorten ympäristöjen keskinäisen luottamuksen ja yhteistyön merkitys nuoren hoidon ja kuntoutuksen onnistumiseksi.

Selvityksen mukaan yleisesti vaikeasti oireilevien lastensuojelun ja psykiatrian yhteisasiakkaiden auttamiseksi tarvitaan lastensuojelua laajempaa palvelujärjestelmän rakenteellista kehittämistä. Tämänhetkinen vaativimpaan tarpeeseen kehitetty lastensuojelun sijaishuolto yhdistettynä perinteiseen avo- tai laitospuotoiseen päihde- ja mielenterveyshoitoon ei selvityksen mukaan riittävästi auta vaikeimmin oireilevia lapsia.

Selvityksessä todetaan, että hallinnon rajat ylittävien hoito- ja kuntoutusmallien tarve on kasvava. Lasten sosiaali- ja terveystalveluiden kehittämisessä ja lastensuojelulain kokonaisuudistuksen yhteydessä on tärkeää arvioida ja turvata vaikeimmin oireilevien ja intensiivistä päihdekuntoutusta tarvitsevien lasten suojelemisen edellytykset palvelujen, muun tuen ja viranomaisyhteistyön osalta.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan lapsella on syksystä kahta vuotta aikaisemmin ollut aktiivinen hoitokontakti - - - päihdepsykiatrian poliklinikalla. Elokuussa 202- - - lapsella on alkanut hoito - - - nuorisopsykiatrian poliklinikalla (- - - hyvinvointialuetta). Kummallakin hoitotaholla on hoidettu lapsen psyykkisen voimnin lisäksi hänellä todettua päihdeongelmaa.

Selvityksen mukaan sijaishuoltoon sisältyvä hoito ja kasvatns sekä kuntouttava arki ovat olleet olennainen osa lapsen psyykkisen hyvinvoinnin ja päihdekuntoutumisen tukea. Sijaishuoltopaikka on ollut aktiivinen lähetteen ja hoitosuhteen järjestymiseksi lapselle - - - nuorisopsykiatrian poliklinikalle. Päihdepsykiatrian poliklinikalla lapselta on otettu viikoittain huumeeseulanäytteitä. Kesällä 202- - - lapsella on toteutunut lyhyt osastotarkkailujakso.

Selvityksen mukaan käyntiaikoja nuorisopsykiatrian poliklinikalle on järjestynyt lapselle säännöllisesti. Lapsi on verrattain säännöllisesti käynyt hänelle varatuilla ajoilla. Joitakin varattuja aikoja on jouduttu perumaan lapsen luvattomien poissaolojen vuoksi. Lapsi on suhtautunut ristiriitaisesti ajatukseen päihteidenkäytön lopettamisesta.

Sosiaalityöntekijän selvityksen mukaan lapsen psyykkisen tuen tarve oli entisestään kasvanut hänen jouduttuaan karkumatalla kesällä - - - neljä kertaa raiskatuksi. Tästä oli saapunut sosiaalityöntekijälle sijaishuoltopaikasta tieto - - -. Selvityksen mukaan lasta oli selvityksen mukaan vaivannut se, ettei poliisi ollut ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin asiassa.

Lasta koskevista laitoksessa tehdyistä päivittäiskirjauksista ilmenee, että maaliskuussa nuorisokodin työntekijä oli tehnyt ilmoituksen sosiaalihuoltoon lapsen tilanteesta. Ilmoituksessa todetaan lapsen kertoneen, että hänet oli kesällä vuotta aikaisemmin raiskattu neljästi ja hän oli hoitanut tästä koitunutta traumaa päihteillä, lähinnä kannabiksella, mutta myös muilla huumeilla.

Lapsi oli lisäksi kertonut olevansa huumeveloissa ja velkojen suuruuden olevan sellaisia, että hän voi joutua niiden takia fyysiseen vaaraan. Kirjausten mukaan edellisen kesän tapahtumat olivat tulleet mieleen, - - -.

Laitoksen tekemien kirjausten mukaan poliisi oli huhtikuun alussa tehnyt lapsesta lastensuojeluilmoituksen, koska lasta epäiltiin näpistyksestä koulussa maaliskuun lopussa.

Laitoksen kirjauksessa - - - klo. 10.16 todetaan seuraavaa:

Lapsi ”ei halunnut, että äiti tulisi poliisikuulusteluun koskien koulussa tapahtunutta varkautta ja sanoitti pettymystään siihen, miten kokee poliisin olevan enemmän huolissaan kuulokkeiden viennistä kuin häneen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta. Hän toivoi, että poliisi kutsuisi hänet mahdollisimman pian kuulemiseen tapauksesta, sillä häntä on ohjeistettu olemaan kertomatta yksityiskohdista ennen kuulemistä. Lapsi haluaisi saada asiaa jo käsiteltyä. Kerroin olevani poliisiin yhteydessä tänään ja tiedustelevani kuulemisen tilanteesta.”

Laitoksen kirjauksesta - - - klo. 10.28 ilmenee, että laitoksen ohjaaja oli soittanut lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Kirjauksessa todetaan seuraavaa:

”Kerroin aamuisesta keskustelusta koskien rikostutkintaa ja kuulemistä. Sosiaalityöntekijä kannatti myös kuulemisen hoputtamista nuoren vointiin vedoten.”

Kirjauksen - - - klo. 15.01 mukaan aikuinen oli haistanut lapsen huoneessa kannabiksen hajua ja seuraavana päivänä - - - tehdyn kirjauksen mukaan laitoksen aikuisilla oli ollut huolta lapsen päihteiden käytön lisääntymisestä.

Kirjausten mukaan lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä oli kiirehtinyt (raiskaus)asiaa poliisille - - - ja vaatinut lapsen kuulemistä asiassa.

Lapsen asiakasasiakirjoihin liitetyn - - - laaditun neuvottelumuistion mukaan lapsi oli viimeksi tavannut päihdepsykiatrian poliklinikan lääkärinä - - -. Kirjausten mukaan poliklinikalla ei ole ollut pitkään aikaan omaa lääkärinä. Kirjauksen mukaan lapsi oli tavannut psykologia kolme kertaa raiskausasian tiimoilta, mutta poliisien ohjeiden mukaan asiaa ei ollut saanut käydä tarkasti läpi ennen kuin poliisi oli kuullut lasta. Muistion mukaan laitos ei ollut saanut poliisiin yhteyttä.

Kirjauksen mukaan - - - lapsi oli omatoimisesti lopettanut Seronil-lääkityksen, koska koki, ettei vuoden kestäneestä lääkityksestä ollut hyötyä. Lapsen mukaan lääkkeen lopettamisen jälkeen hänen mielialansa oli parantunut ja myös laitoksen työntekijöiden, ja kantelijan mielestä lapsi oli tullut lääkkeen lopettamisen jälkeen eläväisemmäksi, ja ”kaikki tunteet näkyivät taas”.

Kirjauksissa todetaan, että lapsi oli kokenut, että lääkityksen aikana mikään ei tuntunut miltään. Edelleen kirjauksen mukaan kantelija oli tuonut esille, ettei sijoituksesta ollut lapselle hyötyä, vaan tilanne oli pysynyt samana. Kantelijan mielestä lapsella menisi kotona paremmin, koska kotilomien aikana päihteiden käyttö oli minimaalista.

Kirjauksessa - - - todetaan, että lapsi oli puhunut psykiatrin kanssa ”pitkittyneestä poliisitutkinnasta”. Samana päivänä tehdystä toisesta kirjauksesta ilmenee, että lapsi oli sanonut jännittävänsä, miten kesä menee ja ”voiko olla ilman päihteitä – poliisitutkinta raiskausasiasta ei ole edennyt”.

Laitoksessa - - - tehdyssä kirjauksessa todetaan seuraavaa:

”Poliisista oli myös soitettu osastolle ja ilmeisesti he epäilevät nuorta jostain rikoksesta, sillä olisivat tulleet hakemaan nuoren sinne heille, mikäli olisi ollut paikalla.”

Lasta koskevassa yhteenvedossa todetaan seuraavaa:

”Tiistaina - - - poliisi-partio kävi kyselemässä lasta, koska tämä on epäiltynä rikoksesta”.

Laitoksen kirjauksessa - - - klo. 11.29 todetaan seuraavaa:

”Laitettu sosiaalityöntekijälle tiedoksi myös-poliisin soitto siitä, että lasta epäillään jostain rikoksesta, mitä meille ei sen enempää ollut avattu”.

Laitoksen kirjauksessa - - - klo. 13.03 todetaan seuraavaa:

”Poliisista soitettiin aamupäivällä. Poliisi kertoi partion lähtevän hakemaan nyt lasta kuulusteltavaksi rikoksesta epäiltynä. Kerroin poliisille, ettei lapsi ole - - - ja päivitin hänelle aamun tapahtumat. Poliisi kertoi saavansa partion bussin perään, mikäli bussi on vielä - - - alueella. Kerroin bussin, johon lapsi oli noussut olevan matkalla - - -, eikä ole täyttä varmuutta siitä, onko lapsi kyydissä vai ei. Poliisi kertoi kuulustelun odottavan lasta heti, kun hänet saadaan kiinni.”

Lapsesta - - - laaditussa yhteenvedossa todetaan seuraavaa:

”Keväällä - - - lapsen psyykkinen vointi on näyttäytynyt huonompana. Maaliskuussa lapsi kertoi ohjaajalle edellisenä kesänä tapahtuneista asioista, joista on tehty rikosilmoitus. Poliisi ei ole ollut vielä lapseen yhteydessä ilmoituksen tiimoilta, vaikka myös lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on jouduttanut prosessia. Lapsi ei ole siis päässyt purkamaan ajatuksiaan asiasta, mikä näkyy haitallisena lapsen voinnissa. Lapsi on kertonut, että välttelee tapahtumien kohtaamista päihteiden avulla.”

Samassa yhteenvedossa todetaan, että lapsi on ollut ”kevään - - - aikana poliisikuulusteluissa näpistysepäilyn takia”.

Lapsen asiakasasiakirjojen kirjausten perusteella lapsi ei ollut päässyt keskustelemaan hänelle tapahtuneista traumaattisista tapahtumista (raiskauksista). Myös lapselle tehtyyn sijaishuoltopaikan muuttamista koskevaan päätökseen - - - on kirjattu seuraavaa:

”Lapsi ei ole kuitenkaan päässyt puhumaan itse tapahtumasta suoraan, sillä poliisin toive on ollut, että he kuulisivat lasta tapahtumista ensin.”

Asiakasasiakirjoista edelleen ilmenee, että lapsi oli käynyt päivystyksessä ahdistukseen ja päihteiden käyttöön liittyen (ainakin) - - - (päivä, jolloin hän kertoi ensimmäistä kertaa aikuiselle raiskauksista), - - -. Lisäksi hänellä oli osastojakso - - -.

Laitoksessa - - - tehdyn kirjauksen mukaan lapsi oli sanoittanut, että kotona häntä ahdistaisi vähemmän ja että hän on alkanut käyttää huumeita laitoksessa ja kokee laitoksen muuttaneen hänet. Lapsella on kirjauksen mukaan ollut masennusta isän kuoleman jälkeen - - -, mutta hänen hätäänsä ei ole kuultu. Kirjauksen mukaan äiti toivoi, että sopiva apu pitäisi löytää, huonoa oloa ja päihteiden käyttöä pitäisi hoitaa rinnakkain.

Hyvinvointialueen Nuorisopsykiatrian poliklinikan käynnistä - - - on kirjattu seuraavaa:

”Nuori tulee ensikäynnille poliklinikalle - - - /nuorisopsykiatrian akuuttiosastolta - - - osastonlääkärin lähettämänä jatkohoitoon mielialaoireilun ja pitkäaikaisen päihteiden käytön vuoksi.”

Edelleen kirjauksesta ilmenee seuraavaa:

”Koska nuoren päihteiden käyttö on edelleen aktiivista, ei hänen psyykkisestä tilastaan voida tehdä adekvaattia arviota. Tästä syystä nuorisopsykiatrisia tutkimuksia ja jatkohoitoa nuorelle ei poliklinikalla aloiteta, vaan priorisoidaan nuoren tilanteessa nyt lastensuojelutoimenpiteet, joiden tarkoitus tukea nuorta päihteettömyyteen. Kun nuori on ollut seuraavat kolme kuukautta täysin päihteetön, voidaan hänen psyykkistä tilannettaan arvioida perusterveydenhuollossa ja tarvittaessa tehdä uutta lähetettä erikoissairaanhoidon, mikäli erikoissairaanhoidon tutkimusindikaatiot täyttyvät.”

Merkinnän mukaan lapselle on asetettu diagnoosi F19.26 Useiden lääkeaineiden tai muun psyykkisiin toimintoihin vaikuttavan aineen aiheuttama riippuvuusoireyhtymä jaksottainen käyttö.

Laitoksessa - - - tehdyn kirjauksen mukaan lapsen kanssa on juteltu hänen mielialastaan, jonka kokee apeaksi:

”Tuo esiin olevansa harmissaan omista päätöksistään ja toisaalta myös siitä, että esim. psyk.pkl vaaditaan 3 kk päihteettömyys, jotta hoitokontakti mahdollista saada. Kokee tämän kohtuuttomaksi vaatimukseksi.”

Laitoksessa - - - tehdyn kirjauksen mukaan - - - poliisista on soitettu laitokseen ja ilmoitettu, että heiltä tehdään ”tutkinta-apupyyntö - - - poliisiasemalle ja he suorittavat lapsen kuulemisen. - - - poliisista ollaan yhteydessä yksikköön kuulemisen ajankohdasta.”

Laitoksen - - - tekemässä kirjauksessa todetaan seuraavaa:

Lapsi on "tuonut esiin, että haluaisi keskusteluapua ja apua siihen, miksi käyttää päihteitä. Kertoi nuorisopsykiatrian sairaanhoitajan sanoneen, että pitää olla 3kk päihteettömänä, että pystyy käymään. Ak luvannut asiaa selvittää."

Laitoksen kirjauksessa - - - todetaan seuraavaa:

"Soitettu - - - nuorisopsykiatrian poliklinikalle koskien lapsen lähetettä. Sihteeri kertoi, että lapsen lähete on suljettu, koska poliklinikan kirjauksissa on maininta, että psykiatrisen arvion tekemiseksi vaaditaan lapselta ainakin 3 kuukauden päihteetöntä aikaa. Kysytty, että onko tosiaan näin, ettei lapsi saa keskusteluapua poliklinikalta ennen tätä. Sihteeri todennut, että näin kirjauksien perusteella on. Kysytty, onko tässä mitään mahdollisuutta saada lapselle psykiatrian kontaktia. Sihteeri kehotti hakemaan uuden lähetteen perusterveydenhuollosta ja asiaa voidaan arvioida uudelleen sitten."

Kirjauksen - - - mukaan vastaava ohjaaja soitti yksikköön ja kertoi, että lääkäri oli luvannut ottaa yhteyttä nuorisopsykiatrian lääkäriin keskustellakseen lapsen nuorisopsykiatrian kontaktista.

Kirjauksessa - - - klo. 11.00 todetaan seuraavaa:

"Soitti poliisista ja kertoi, että lasta tullaan kuulemaan huumausaineiden käyttörikoksesta mahdollisesti ensi viikon alussa, palaa asiaan, kun päivä ja kellonaika tiedossa".

Toisessa, - - - laaditussa kirjauksessa todetaan seuraavaa:

Lapsi on "kertonut, että yksikköön palaaminen on ollut virhe, haluaisi lähteä hatkalle ja on käyttöhaluja. Lapsi poistunut huoneeseensa ja laittanut musiikin kovalle. Jäänyt tunne, että lapsella on jokin hätänä ja ak päättänyt käydä kysymässä, jos lapsi haluaisi keskustella kahden kesken. Lapsi ollut huoneessa itkuisena ja huomattu useat vuotavat viiltojäljet - - -."

Samasta kirjauksesta ilmenee seuraavaa:

"Isän kuolemaa lapsi on omien sanojensa mukaan saanut käsiteltyä - - - päihdepsykiatrian vastaanotolla, jossa käynyt kaksi vuotta. Lapsen mukaan puhumisesta on ollut hyötyä hänelle asioiden käsittelyssä. Lapsi on ihmetellyt, kun - - - nuorisopsykiatrian poliklinikalta on ilmoitettu, että tapaamisten aloittamiseen vaaditaan kolmen kuukauden päihteettömyys, mutta kokee, että tarvitsee apua mielenterveyden haasteisiin sekä päihteistä irtautumiseen.

Kaipaa myös tavallista keskustelua pienemmistäkin asioista. Lapsi kertonut, että hänen päihteiden käyttönsä liittyy olon turruttamiseen, ja kertonut tykkäävänsä tunteesta, kun ei tunne mitään, jota esimerkiksi Subutex aiheuttaa."

Seuraavan päivän - - - kirjauksessa todetaan seuraavaa:

"Lääkäri tehnyt eilen kiireellisen lähetteen nuorisopsykiatrian poliklinikalle".

Kirjauksen - - - mukaan lapselle oli saatu varattu aika nuorisopsykiatrian työryhmän lääkärille ja sairaanhoitajalle - - -.

Laitoksessa- - - tehdystä kirjauksesta ilmenee seuraavaa:

"Konsultoitu lääkäriä Sertralin lääkityksen suhteen. Lapsi ei ole kuukauteen lääkettä ottanut. Työryhmässä pohdittu, voiko lääkitystä jatkaa kuukauden jälkeen ja huomioiden lapsen itsetuhoisen käytös hatkan jälkeen. Lääkäri ohjeistanut tauottamaan lääkityksen nuorisopsykiatrian tapaamiseen - - - saakka. Lääkäri totesi, että lääke voi voimistaa itsetuhoista oireilua, eikä lapsen hatkatausta huomioiden ole varmuutta, kuinka säännöllinen lääkitys on ollut ylipäätään."

Nuorisopsykiatrian poliklinikalla - - - tehdyn merkinnän mukaan suunnitelmassa oli, että sairaanhoitaja tapaa lasta arviointikäynneillä poliklinikalla, josta seuraava on - - -. Kirjausten mukaan elo-lokakuussa lapsi kävi kuusi kertaa keskustelemassa sairaanhoitajan kanssa.

3.2.3 Arviointi

3.2.3.1 Oikeusohjeita ja niiden merkityksestä

Lastensuojelulain 11 §:n 2 momentin mukaan lastensuojelun on oltava laadultaan sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen heidän tarvitsemansa avun ja tuen.

Lastensuojelulain 40 §:n ja 45 §:n perusteella lapsella on huostaanoton aikana oikeus saada hänen tarpeensa mukaista sijaishuoltoa, sisältäen lapsen tarvitsemat terveydenhuollon palvelut.

Lastensuojelulain 15 §:n mukaan hyvinvointialueen terveydenhuollon toimintayksikön on annettava lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapsen tutkimus sekä hoito- ja terapiapalveluja lapselle. Lasten tarvitsemat seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilyn selvittämiseen liittyvät palvelut on järjestettävä kiireellisinä.

Lastensuojelulain 15 § merkitsee sitä, että asiantuntija-avun lisäksi perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon velvollisuutena on tarvittaessa järjestää lapsen tutkimus sekä tarpeenmukaiset hoito- ja terapiapalvelut. Pykälässä ei ole rajattu, minkälaisista tutkimuksista, hoidosta tai terapiapalveluista on kyse. Terveydenhuollon tutkimuksen tarkoitus on arvioida, mistä lapsen oireet kertovat ja mitä mahdollisia terveydentilaan liittyviä seikkoja oireilun taustalla on.

Terveydenhuoltolain 32 §:n 2 momentin mukaan, jos sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi, päätösten tekeminen tai sosiaalihuollon toteuttaminen edellyttävät terveydenhuollon palveluja, on hyvinvointialueen (aiemmin kunnan tai sairaanhoitopiirin) terveydenhuollon ammattihenkilön osallistuttava sosiaalihuollon toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Sosiaalihuoltolain 41 §:n 1 momentin mukaan palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten, kuten terveydenhuollon, palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Terveydenhuoltolain 53 §:n 1 momentissa säädetään määräajasta, jonka aikana hoidon tarpeen arviointi lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa on aloitettava. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa hoidon tarpeen arviointi on aloitettava kolmen viikon kuluessa siitä, kun lähete on saapunut hyvinvointialueen sairaalaan tai muuhun erikoissairaanhoidon toteuttavaan toimintayksikköön taikka perusterveydenhuollon yhteydessä toteutettavan erikoissairaanhoidon toimintayksikköön. Jos hoidon tarpeen arviointi edellyttää erikoislääkärin arviointia tai erityisiä kuvantamis- tai laboratoriotutkimuksia, on arviointi ja tarvittavat tutkimukset toteutettava kuuden viikon kuluessa siitä, kun lähete on saapunut hyvinvointialueen sairaalaan tai muuhun erikoissairaanhoidon toteuttavaan toimintayksikköön.

Lisäksi terveydenhuoltolain 53 §:n 2 momentin mukaan hoidon tarpeen arvioinnin perusteella tarpeelliseksi todettu hoito on järjestettävä alle 23-vuotiaille hoidon edellyttämä kiireellisyys huomioon ottaen kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun hoidon tarve on todettu, jolleivät lääketieteelliset, hoidolliset tai muut vastaavat seikat muuta edellytä.

Sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain säännökset, jotka koskevat monialaista yhteistyötä, on laadittu ehdottomaan muotoon. Tällöin lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on oikeus ja velvollisuus edellyttää, että terveydenhuollon ammattihenkilö osallistuu esimerkiksi lapsen palvelutarpeen arviointiin ja lasta koskevan asiakassuunnitelman laatimiseen silloin, kun lapsi tarvitsee erityisiä terveydenhuollon palveluja.

Kun lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle huostaanotettuna, on lapsen tarvitsema hoito järjestettävä edellä kuvatuin tavoin sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain mukaisesti yhteistyönä lastensuojelun ja terveydenhuollon toimijoiden kesken.

Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten tulisi saada tarvitsemansa terveydenhuollon palvelut viivytyksettä. Erityisesti silloin, kun havaitaan, että lapsen lastensuojelutarpeen taustalla on (myös) mielenterveyteen ja/tai päihderippuvuuteen liittyviä ongelmia, on lastensuojelun oltava yhteydessä terveydenhuoltoon tarvittavien terveydenhuoltopalvelujen järjestämiseksi.

Hoitotakuuta koskevat säännökset, edellä mainitut sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain säännökset yhteisistä palveluista, lastensuojelulain 15 §:n sisältämä velvollisuus järjestää lapselle terveydenhoitoa sekä kaikkia viranomaisia koskeva lapsen edun toteutumisen ensisijaisuuden periaate merkitsevät lisäksi sitä, että ainakin silloin, kun kysymys on huostaanoton ja sijaishuollon tarpeen selvittämisestä tai sijaishuollossa olevan lapsen välttämättömien tutkimusten, hoidon tai terapiapalvelujen järjestämisestä, mainittu hoito ja tutkimus olisi järjestettävä lapselle kiireellisenä mahdollisesta jonotilanteesta huolimatta.

Terveydenhuoltolain, sosiaalihuoltolain sekä lastensuojelulain 15 §:n säännökset terveydenhuollon erityisistä velvollisuuksista merkitsevät sitä, että ensisijainen vastuu lapsen hoidosta ja huolenpidosta esimerkiksi silloin, kun kysymys on sijaishuollossa järjestettävästä mielenterveyshoidosta ja/tai päihderippuvuushoidosta, on terveydenhuollon viranomaisilla.

Sijoitetulla lapsella on oikeus saada sijaishuoltonsa kannalta tarpeellinen lääketieteellinen hoito ja huolenpito siten, kuin lainsäädännössä määrätään. Se, että lapsella on useita erilaisia sairauksia ja ongelmia, ei saa estää tai viivyttää hoidon aloittamista tai sen jatkamista. Jos lapsen tarpeet edellyttävät monialaista yhteistyötä ja eri viranomaisten toimia, on lapsen asiaa edistettävä ja hoitoa annettava hyvässä yhteistyössä.

3.2.3.2 Mielenterveyspalvelujen tarjoaminen päihdeongelmasta riippumatta

Asiakirjoista ilmenee, että kantelija olisi toivonut lapselleen järjestettävän muun muassa psykoterapiaa.

Minulle toimitetussa lausunnossa ja selvityksissä on kuvattu palvelujen järjestämistä lapselle.

Saaduissa selvityksissä todetaan, että lapsella oli ollut syksystä aktiivinen hoitokontakti - - - päihdepsykiatrian poliklinikalla ja elokuusta lapsella oli alkanut hoitokontakti sairaanhoitajaan nuorisopsykiatrian poliklinikalla. Kummallakin hoitotaholla oli pyritty selvitysten mukaan hoitamaan lapsen psyykkisen voinnin lisäksi hänellä todettua päihdeongelmaa. Lapsi oli siis saatujen selvitysten perusteella saanut säännöllisiä terveydenhuollon palveluja.

Asiakirjoista toisaalta ilmenee, ettei lapsen tilanne ollut parantunut huolimatta hänen saamistaan palveluista. Päinvastoin asiakirjoista käy ilmi, samoin kuin kantelussakin on todettu, että lapsen huumeiden käyttö ja ahdistuneisuus pahenivat sijaishuollon ja sen aikaisten terveydenhuollon palvelujen aikana. Ottaen huomioon edellä todetut sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen, kuten myös terveydenhuollon viranomaisen velvollisuudet, en voi pitää tällaista asiointilaa hyväksyttävänä.

Minulle toimitetuista asiakirjoista lisäksi selviää, että lapsen sijaishuoltopaikan muuttuminen - - - on aiheuttanut ongelmia lapsen palveluihin. Edellä kuvattujen asiakasasiakirjamerkintöjen perusteella - - - nuorisopsykiatrian akuuttiosaston lääkäri oli tehnyt lapsesta lähetteen - - - nuorisopsykiatrian poliklinikalle kesäkuun-alussa, mutta lähete suljettiin lapsen ensikäynnin - - - jälkeen sillä perusteella, ettei lapsi ollut ollut päihteettömänä kolmen kuukauden aikaa.

Kirjauksista ilmenee, että lapsi oli kesän aikana useita kertoja pyytänyt keskusteluapua ja kokenut kolmen kuukauden päihteettömyyden vaatimuksen epärealistiseksi ja kohtuuttomaksi, mutta hän ei saanut hoitokontaktia nuorisopsykiatrialle ennen kuin hän vahingoitti vakavasti itseään viiltelemällä elokuun alussa.

Viittaa tässä yhteydessä Duodecim julkaisuun ”Päihteitä käyttävä nuori”, jossa todetaan seuraavaa:

”Mielenterveyshäiriöt ovat päihteitä käyttävillä nuorilla enemmän sääntö kuin poikkeus. Nuorella esiintyvä psyykkinen oireilu tulee aina kysyä erikseen ja tarvittaessa järjestää jatkotutkimukset. Erityisesti tulee kartoittaa trauma-, masennus- ahdistus-, käytöshäiriö-, psykoottiset oireet ja itsetuhoisuus sekä tarkkaavuuden häiriöön viittaava oireilu. [---]

Itsenäisen mielenterveydenhäiriön varmistuminen edellyttää todennettua päihteettömyyttä vähintään kuukauden ajalta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö nuoren oireita tulisi hoitaa tehokkaasti jo aiemmin. Useimmiten nuoren on mahdotonta lopettaa päihteen käyttöä, jos hän ei saa riittävää apua esimerkiksi ahdistus- ja mielialaoireisiin samanaikaisesti.”

(Lähde: Duodecim lehti, Päihteitä käyttävä nuori, Margareeta Häkkinen, Emma Niemelä ja Pinne Väänänen [Päihteitä käyttävä nuori \(duodecimlehti.fi\)](https://www.duodecimlehti.fi/))

Käypä hoito -suosituksessa (julkaistu 28.09.2022) todetaan seuraavaa:

”Huumeongelmiin kietoutuu usein mielenterveyden häiriöitä. Päihteenkäyttö saattaa seurata mielenterveyden ongelmia tai aiheuttaa niitä, tai molempien takana saattaa olla yhteisiä altistavia tekijöitä. Riippuvuuden hoitoon käytettävät lääkkeet saattavat myös aiheuttaa riippuvuutta. Näiden ongelmien hoidossa yhteistyö päihdehuollon ja psykiatrisen hoidon kanssa on usein tarpeen.

Huumeongelman potilaan psyykkiset oireet (unettomuus, ahdistuneisuus, masennus, psykoottisuus, persoonallisuushäiriöön liittyvät oireet) on diagnosoitava ja hoidettava huolellisesti huumeongelman hoidon yhteydessä.

Samanaikaisten mielenterveyden häiriöiden luotettava diagnosointi edellyttää yleensä 4 viikon raitista jaksoa ohimenevien oireiden sulkemiseksi pois, oireiden alkamista ennen päihteidenkäyttöä, oireilua raittiiden jaksojen aikana tai oireiden pitkäkestoisuutta.”

Onnettomuustutkintakeskus OTKES:in 12.6.2024 julkaisemassa raportissa ”Nuorten tapaturmaiset huumekuolemat vuonna 2023” todetaan seuraavaa:

”Mielenterveyden ongelmien tarpeenmukaiseen hoitoon pääsyn ehtona oli usein päihteettömyys, mihin huumeita käyttävät nuoret eivät joko pystyneet tai suostuneet. Nuoren tuli lopettaa huumeiden käyttö, jotta mielenterveyden ongelmiin voitiin antaa pitkäaikaista lääkkeellistä hoitoa. Koska nuoret jatkoivat huumeiden käyttöä, ei palvelujärjestelmällä ollut tarjota heille tarpeenmukaista hoitoa.” (s. 114)

Korostan sitä, että sijaishuoltoon sijoitetun, vaikeasti päihdeongelman ja vakavia traumaattisia kokemuksia kokeneen lapsen avunpyyntöihin ja hoidon tarpeeseen tulee vastata viivytyksettä, eikä lapsen pidä esimerkiksi ”joutua” satuttamaan itseänsä viiltelemällä tai muulla tavoin päästäkseen hoitoon, vaan hoitoon pääsyn ja sen vaikuttavuuden on toteuduttava edellä selostettujen säännösten mukaisesti. Esimerkiksi kolmen kuukauden päihteettömyyden vaatimus ei perustu lakiin, eikä sellaista aikarajaa mainita myöskään edellä kuvatuissa lääketieteellisissä lähteissä.

3.2.3.3 Lapsi rikoksen uhrina

Minulle toimitetuista asiakirjoista ilmenee, että lapsi oli joutunut kertomansa mukaan neljä kertaa raiskatuksi kesän aikana. Lapsi oli uskaltanut kertomaan raiskauksista aikuiselle ensimmäistä kertaa - - -.

- - -

Mainitun kanteluasian käsittelyn yhteydessä Poliisihallitukselta saatujen tietojen mukaan rikosilmoitus lasta koskevassa asiassa oli tehty - - - ja asia oli siirtynyt tutkintaan - - - (rikosnimikkeellä törkeä lapsenraiskaus).

Nyt esillä olevassa kanteluasiassa minulle toimitettujen lastensuojelun asiakirjojen perusteella lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä oli samana päivänä ollut yhteydessä poliisiin kiirehtiäkseen asian etenemistä. Poliisi ei asiakirjojen perusteella ollut ehtinyt järjestää lapsen kuulemistä - - - tehdystä rikosilmoituksesta ennen lapsen kuolemaa (seitsemän kuukauden ajassa). Sosiaaliviranomainen ja laitos olivat asiakirjojen mukaan yrittäneet kiirehtiä tutkinnan aloittamista.

Lasta koskevista asiakirjoista ja minulle toimitetuista lausunnosta ja selvityksistä käy ilmi, että lapsi oli useasti sanoittanut ahdistustaan poliisitutkinnan keskeneräisyydestä ja siitä, että hän ei ollut päässyt puhumaan terveydenhuollon ammattilaiselle raiskauksista. Lapsi oli suoraan myös ilmaissut, että hän välttelee tapahtumien kohtaamista päihteiden avulla. Nähdäkseni lapsi ei missään vaiheessa saanut varsinaista traumaterapiaa tai muuta keskusteluapua nimenomaan liittyen epäiltyihin raiskauksiin.

Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun on oltava laadultaan sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen heidän tarvitsemansa avun ja tuen. Siltä osin, kun kysymys on lapsen tarpeiden mukaisten palvelujen järjestämisestä, toistan, että sosiaaliviranomaisella on itsenäisesti velvollisuus arvioida lapsen tarpeita ja sitä, millä keinoilla niihin voidaan vastata. Tähän sisältyy myös sen arvioiminen, mitä palveluja lapsen asema mahdollisen rikoksen uhrina edellyttää.

Lapsen tarpeisiin vastaamisen keinoja arvioitaessa tulee tarpeen mukaan tehdä moniammatillista yhteistyötä muiden viranomaisten, myös poliisin, kanssa lapsen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa.

Kiinnitän hyvinvointialueen huomiota asiaan.

3.2.3.4 Lastensuojelun asiakkaiden lääkityksistä

Minulle toimitetusta laajasta asiakirjamateriaalista kävi eri kohdista ilmi, että lapselle oli toisinaan ollut määrättyä mielialälääkitystä. Asiakirjoista muun muassa ilmeni, että lapselle oli määrätty Sertralin-nimistä lääkettä. Lasta koskevien kirjausten mukaan lääkäri oli kuitenkin kesällä kehottanut tauottamaan lääkkeen seuraavaan nuorisopsykiatrian tapaamiseen saakka siksi, että lääke voi voimistaa lapsen itsetuhoista oireilua, eikä lapsen hatkatausta huomioiden ollut varmuutta siitä, kuinka säännöllinen lääkitys oli ylipäätään ollut.

Pidän tärkeänä todeta, että oikeusasiamiehen kanslian virkamiesten suorittamilla tarkastuksilla lastensuojelulaitoksiin on havaittu, että kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla erilaisten (yleensä aikuisille tarkoitettujen) psykiatrilääkkeiden käyttö näyttää olevan enemmän sääntö, kuin poikkeus.

Tarkastuksilla useimmat lääkkeitä käyttäneistä lapsista toivat esille niiden haittavaikutuksia, samoin kun kantelijan lapsikin, joka oli kirjausten perusteella kertonut omalta osaltaan lääkityksen aiheuttaneen muun muassa sen, ettei mikään tuntunut miltään. Toisaalta esimerkiksi Niuvanniemen sairaalan erityisen vaikeahoitoisten alaikäisten potilaiden NEVA-yksikköön tehdyllä apulaisoikeusasiamiehen tarkastuksella selvisi, että yksikössä ensimmäisenä pyritään arvioimaan ja tarpeen mukaan purkamaan lapselle määrätty (psykye)lääkitys.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa ja yleisemminkin on voitu havaita, että lastensuojelun sijaishuollossa ei ole juurikaan olemassa sellaisia yksiköitä tai palveluita, joiden avulla pystyttäisiin tehokkaasti puuttumaan sijoitettujen lasten vakaviin päihdeongelmiin. Oikeusasiamies on vuoden 2023 kertomuksessaan nimennyt tämän yhdeksi suurimmista lastensuojelun ongelmista. Myös kertomuksessa todetaan, muun muassa, että lasten mielenterveyden ongelmia hoidetaan aiempaa useammin vahvoilla, ensisijaisesti aikuisille tarkoitetuilla psyykelääkkeillä. Tarkoituksenmukaiset sijoituspaikat lapsille, jotka tarvitsevat sijaishuollon lisäksi vahvaa psykiatrista hoitoa, puuttuvat.

Viittaan tässä yhteydessä myös YK:n lapsen oikeuksien komitean 2.6.2023 antamiin Suomea koskeviin suosituksiin, joissa on nimenomaisesti todettu, että viranomaisten on varmistettava, että lapsille ei määrätä lääkkeitä muun muassa ahdistuneisuuden, masennuksen, psykosomaattisten häiriöiden sekä aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriön (ADHD) hoitamiseen, ellei se ole lääketieteellisesti ehdottoman tarpeellista. Lisäksi lääkkeitä ei tule määrätä, ellei lapsen etua ole arvioitu yksilöllisesti, ja lääkäreille, lapsille ja vanhemmille on annettava asianmukaisesti tietoa myös lääkkeettömistä vaihtoehdoista ja näiden lääkkeiden mahdollisista sivuvaikutuksista.

Lisäksi viittaan jälleen Onnettomuustutkintakeskus OTKES:in 12.6.2024 julkaisemaan raporttiin ”Nuorten tapaturmaiset huumekuolemat vuonna 2023”, jossa todetaan seuraavaa:

”Lääkityksen perusteella mielenterveyden ongelmat korostuivat suurella osalla nuorista. Tämä voi olla kehä, jossa mielenterveyden ongelmat voivat ajaa päihteiden käyttöön ja toisaalta päihteiden väärinkäyttö lisätä riskiä mielenterveyden ongelmille. Tapauksissa, joissa nuorelle määrättiin suuria lääkemääriä, heräsi kysymys, oliko nuoren psykososiaalisen tuen tarpeen tilanne tiedossa. Tämä koski etenkin niitä tilanteita, joissa nuori halusi lopettaa päihteiden käytön ja oli terveystalvelujen piirissä.” (s. 113)

Tässä yhteydessä viittaan vielä julkisesti verkossa lääkkeistä saatavilla oleviin tietoihin. Esimerkiksi kantelijan lapselle määrätystä Sertraliinista todetaan Lääkeinfo.fi sivuilla julkaistussa pakkausselosteessa seuraavaa:

”Sertraliinia ei normaalisti pitäisi käyttää lapsille ja alle 18-vuotiaille nuorille, paitsi potilaille, joilla on pakko-oireinen häiriö. Tämän lääkeaineluokan valmisteilla hoidetuilla alle 18-vuotiaille potilailla on suurentunut riski saada sellaisia haittavaikutuksia kuin itsemurhayritykset, ajatukset itsensä vahingoittamisesta tai itsemurhasta (itsemurha-ajatukset) ja vihamielisyys (pääasiassa aggressiivisuutta, vastustavaa käyttäytymistä ja vihaa). Lääkäri voi silti määrätä Sertralin Orion tabletteja alle 18-vuotiaalle potilaalle, jos se hänestä on potilaan etujen mukaista.”

(Lääkeinfo.fi - lääkevalmisteiden pakkausselosteet - SERTRALIN ORION tabletti, kalvopäällysteinen 50 mg, 100 mg)

Kantelijan lapsella ei tietääkseni ollut diagnosoituna pakko-oireista häiriötä.

Kantelijan lapsi oli asiakirjojen perusteella käyttänyt sijoituksen aikana myös Seronil-lääkettä, jonka julkisesti verkossa saatavilla olevassa pakkausselosteessa todetaan seuraavaa:

”Alle 18-vuotiailla potilailla haittavaikutusten, kuten itsemurhayritysten, itsemurha-ajatusten sekä vihamielisyyden (ensisijaisesti aggressiivisuutta, uhmakasta käyttäytymistä ja suuttumusta), riski kasvaa, kun he käyttävät tähän lääkeaineryhmään kuuluvia lääkkeitä.

Seronil-valmistetta tulee käyttää 8–18-vuotiaille ainoastaan keskivaikeiden tai vaikeiden vakavien masennustilojen hoitoon (yhdessä psykoterapian kanssa), eikä sitä tule käyttää muihin käyttöaiheisiin. Ei ole varmuutta, miten Seronil-valmisteen pitkäaikainen käyttö vaikuttaa tässä ikäryhmässä potilaiden kasvuun, puberteettiin, henkiseen kehittymiseen ja käyttäytymisen kehittymiseen. Silti lääkäri saattaa määrätä Seronil-valmistetta alle 18-vuotiaille potilaille keskivaikeiden tai vaikeiden vakavien masennustilojen hoitoon yhdessä psykoterapian kanssa, jos hän arvelee, että tämä on heidän hyvinvointinsa mukaista.”

(Lääkeinfo.fi – lääkevalmisteiden pakkausselosteet – SERONIL kapseli, kova 20 mg, tabletti, kalvopäällysteinen 10 mg, 60 mg)

Minulle toimitettujen asiakirjojen perusteella kantelijan lapselle oli siis määrätty Seronil-lääkettä, mutta hänen kohdallaan psykoterapian järjestämisestä oli asiakirjojen kirjausten perusteella nimenomaan kieltäydytty lapsen päihdeongelman takia, huolimatta siitä, että kantelija oli pyytänyt lapselleen järjestettävän psykoterapiaa.

En voi ylimpänä laillisuusvalvojana arvioida lapselle määrätyn lääkityksen tarpeellisuutta. Sen sijaan vastuussa olevan sosiaalityöntekijän on tarvittaessa lastensuojelulain 45 §:n mukaisesti keskusteltava lapsen lääkityksestä lasta hoitavan lääkärin kanssa ja tehtävä hyvää yhteistyötä lapsen ja huoltajan kanssa lapsen terveydenhuoltoa järjestettäessä. Päätöksenteon lääkityksestä tulee kuitenkin tapahtua aina yhdessä lapsen (tai huoltajan) kanssa potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukaisella tavalla.

Kiinnitän hyvinvointialueen huomiota edellä sanottuun

3.2.3.5 Päihde- ja mielenterveyspalvelujen saatavuudesta

Minulle toimitetuista asiakirjoista siis ilmenee, että kantelijan lapsella oli tarve niin päihde-, kuin mielenterveyspalveluihinkin.

Päihteitä käyttävien lasten ja nuorten päihde- ja mielenterveyspalvelujen saatavuudessa on nähdäkseni kysymys tässä kantelussa käsiteltyä yksittäistapausta laajemmasta ongelmasta, joka on tunnistettu myös hyvinvointialueen lausunnossa ja lastensuojelun johtajan ja lastensuojelun päällikön selvityksessä, kuten myös yleisemminkin yhteiskunnassa ja mediassa.

Viitaan tässä yhteydessä laajemmin Onnettomuustutkintakeskus OTKES:in raporttiin ”Nuorten tapaturmaiset huumekuolemat vuonna 2023”.

Onnettomuustutkintakeskuksen teematutkinnassa selvitettiin, millaisia välillisiä ja välittömiä kuolemaan johtaneita seikkoja on tunnistettavissa nuorten tapaturmaisten huumekuolemien taustalla. Tutkinnassa kerättiin perustiedot kaikista vuonna 2023 sattuneista alle 25-vuotiaiden nuorten tapaturmaisista huumekuolemista.

Raportin tutkintaselostuksessa todetaan seuraavaa:

”Samanaikaisen lääkeaineiden sekakäytön riskejä ei riittävästi tunneta. Huumeita käyttäville nuorille suunnatut palvelut eivät nykymuodossaan vastaa heidän palvelutarpeisiinsa. Palvelujärjestelmässä ei ole selkeitä toimintamalleja ohjata nuoria palveluihin eivätkä he saa oikea-aikaisesti tarvitsemaansa apua. Huumeongelman ja mielenterveyden haasteiden yhtäaikaisessa tilanteessa riittävien palvelujen saanti on erityisen vaikeaa. Mitä enemmän nuorella on palvelutarpeita, sitä tärkeämpää on, että järjestelmässä pystytään varmistamaan, ylläpitämään ja koordinoimaan nuorelle tarjottava oikea-aikainen ja tarkoituksenmukainen apu.”

Raportissa todetaan seuraavia tutkinnassa havaittuja ongelmia ja niiden johtopäätöksiä:

1. Huumeita käyttävillä nuorilla oli paljon kasautuneita ongelmia ja he olivat haavoittuvassa asemassa. Nuoret olivat useissa palveluissa vuosien ajan. Ohjaaminen tarkoituksenmukaisiin palveluihin toteutui vaihtelevasti, eivätkä palvelut vastanneet nuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Ongelmat pahenivat.

Johtopäätös: Huumeita käyttäville nuorille suunnatut palvelut eivät nykymuodossaan vastaa heidän palvelutarpeisiinsa. Palvelujärjestelmässä ei ole selkeitä toimintamalleja ohjata huumeita käyttäviä nuoria oikea-aikaisesti palveluihin. Nuoret eivät saa tarvitsemaansa apua.

2. Nuorten huumeiden käyttö liittyi usein tunnistettujen mielenterveyden ongelmien, kuten ahdistuksen itsehoitoon. Samanaikaisesti sekä mielenterveysongelmista että huumeiden ongelmakäytöstä kärsiville nuorille ei ollut tarjolla tarpeenmukaisia palveluja tai hoitopaikkoja.

Johtopäätös: Yhteiskunnassa ei ole riittävästi palveluita nuorille, joilla on yhtäaikaisesti sekä mielenterveysongelmia, että huumeiden ongelmakäyttöä.

3. Nuoret eivät tunteneet huumeiden samanaikaisen sekakäytön riskejä. Nuoret huumeiden käyttäjät eivät tiedäneet buprenorfiinin ja bentsodiatsepiinien hengenvaarallisesta yhteisvaikutuksesta. Huumekuvioissa jaetaan tietoa eri aineiden toisiaan tehostavista vaikutuksista, mutta aineyhdistelmien riskejä ei tunneta.

Johtopäätös: Huumeita käytetään samanaikaisesti. Tapaturmaisissa myrkytyksissä on harvoin kyse yksittäisen aineen yliannostuksesta. Myös samanaikaisesta eri lääkeaineiden sekakäytöstä, yksittäisten aineiden pitoisuuksien ollessa määritetyllä hoitoalueella, voi seurata hengityslama ja kuolema.

4. Elämäntilanteen siirtymät olivat kriittisiä kohtia nuoren elämässä. Muutto omaan asuntoon tai toiselle paikkakunnalle, sijoittaminen toiseen lastensuojeluyksikköön ja täysi-ikäistyminen olivat esimerkkejä siirtymistä, joissa nuoren tilanne usein heikkeni ja huumeiden käyttö lisääntyi.

Johtopäätös: Palvelujärjestelmässä ei pystytä tunnistamaan, vähentämään ja hallitsemaan nuorten huumeiden ongelmakäyttäjien elämäntilanteen siirtymiin liittyviä riskejä.

5. Kaikilla hyvinvointialueilla ei ollut tarjolla lastensuojeluun sijoitetuille nuorille tarpeen mukaisia palveluja, joissa nuorelle olisi järjestetty riittävästi samanaikaista tukea ja hoitoa mielenterveys- ja huumeongelmiin. Nuoren palveluihin osallistuneiden ammattilaisten kesken ei aina muodostunut yhteistä käsitystä nuoren lastensuojelun sijoittamisen tai muun tuen ja hoidon tarpeesta.

Johtopäätös: Lastensuojeluyksiköissä ei ole tarpeenmukaista osaamista tai yhteistyökäytäntöjä terveydenhuollon toimijoiden kanssa nuorten huume- ja mielenterveysongelmien samanaikaiseen tunnistamiseen, tukemiseen ja hoitamiseen.

6. Alaikäisten huumeiden käyttäjien hoito ja auttaminen oli hyvin vaihtelevaa. Lääkkeellistä vieroitus- ja opioidikorvaushoitoa ei toteutettu.

Johtopäätös: Alaikäisille huumeiden ongelmakäyttäjille ei ole selkeää ja yhtenäistä palvelupolkua. Vaikka lainsäädäntö mahdollistaa lääkkeellisen opioidikorvaushoidon, sitä ei käytetä.

7. Lastensuojelun sijoituksen aikana nuoret käyttivät huumeita ja usein sijoituksen aikana käyttö lisääntyi. Edes erilaisilla lastensuojelulain mukaisilla sijaishuollon rajoituksilla ei pystytty estämään nuorten huumeiden hankkimista ja käyttöä.

Johtopäätös: Lastensuojeluyksiköt eivät pysty rajoittamaan tai estämään alaikäisten huumeiden käyttöä sijoituksen aikana. Pahimmillaan sijoitus tarkoittaa nuoren huumeongelman pahenemista.

8. Valtaosalla nuorista oli runsaasti määrättyjä reseptilääkkeitä. Pääsääntöisesti käytössä oli masennus-, psykoosi-, nukahtamis- ja rauhoittavia lääkkeitä, jopa bentsodiatsepiinejä. Reseptejä kirjoitettiin eri paikoista ja osin päällekkäisinä.

Johtopäätös: Huumeita käyttävien nuorten lääkityksen koordinaatio ei toimi. Reseptilääkkeiden saatavuus on liian helppoa, vaikka nuorella olisi korkea riski niiden väärinkäyttöön. Lääkelakiin perustuvaa apteekkisopimusta ei käytetä, vaikka sen tarve todettaisiin välttämättömäksi.

Edelleen raportissa todetaan seuraavaa:

”Lastensuojelun avohuollossa ja sijaishuollossa ei pystytä vastaamaan huumeita käyttävien nuorten palvelutarpeisiin. Hyvinvointialueilla ei ole tarpeenmukaisia palveluja huumeita käyttäville nuorille. Sijaishuollossa olevat nuoret joutuvat jonottamaan usein psykiatriseen hoitoon pääsyä, ja tämän takia sijaishuollolla korvataan psykiatrisia hoitopaikkoja. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille ei muodostu yhtenäistä käsitystä nuoren tilanteesta ja palvelutarpeista. Myöskään nuorelle ei muodostu selkeää kuvaa siitä, kuka hänen palveluistansa vastaa. Huumeita käytetään lastensuojelun sijaishuollon aikana, eikä sitä pystytä edes lastensuojelulain mukaisilla rajoituksilla estämään. Sijoitettujen nuorten tilanteen vakauttaminen voi viedä useita kuukausia ennen huumeiden ongelmakäyttöön liittyvän hoitosuunnitelman laadintaa ja toimeenpanoa. Nuorten huumeiden ongelmakäyttö luo välttämättömiä tarpeita monialaiselle yhteistyölle ja palveluiden integraatiolle. Lastensuojeluun tarvitaan uudenlaista osaamista, ratkaisuja ja toimintamalleja.”

Onnettomuustutkintakeskus suosittaa seuraavaa:

Sosiaali- ja terveysministeriö yhteistyössä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa uudistaa ja määrittää erityisesti alle 18-vuotiaille ja 18–25-vuotiaille nuorille huumeiden ongelmakäyttäjille kansallisesti yhtenäisen palvelukokonaisuuden ja turvaa palveluketjujen toimivuuden.

Sosiaali- ja terveysministeriö uudistaa lastensuojelua niin, että avohuollon sekä sijaishuollon palvelut vastaavat asiakkaana olevien huumeita käyttävien nuorten monialaisiin palvelutarpeisiin.

Sosiaali- ja terveysministeriö selvittää huumeongelmista kärsivien lastensuojelun asiakkuudesta itsenäiseen asumiseen siirtyvien nuorten jälkihuollon sijoitusten merkityksen huumekuolemien vähentämisessä ja kehittää jälkihuoltoa selvityksen mukaisesti.

Sosiaali- ja terveysministeriö selvittää ja toteuttaa yhteistyössä Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimean ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa huumeita käyttävien nuorten turvallisen lääkehoidon ja koordinaation parantamisen toimenpiteet.

Sosiaali- ja terveysministeriön johdolla yhteistyössä Poliisihallituksen kanssa kehitetään nuorille huumeiden käyttäjille kansallisesti yhtenäinen hoitoonohjausjärjestelmä ja uudistetaan olemassa olevia käytäntöjä.

(Lähde: T2023-S1 Nuorten tapaturmaiset huumekuolemat vuonna 2023, tutkintaseloste ja raportin sivut 119–121)

Mielestäni useampi kohta Onnettomuustutkintakeskuksen raportin havainnoista ja johtopäätöksistä kuvaa myös kantelijan lapsen tilannetta, vaikka hän ei ole ollut mukana tutkimusaineistossa.

Nyt tutkittavana olleen tapauksen tosiseikat osoittavat mielestäni, ettei kantelijan lapsi tosiasiallisesti ollut saanut sijaishuoltonsa aikana hänen tarpeitaan vastaavaa sijaishuoltoa, sillä hänen noin kahden vuoden pituisen sijoituksensa aikana hän ei ollut päässyt eroon päihdeongelmastaan (vaan päinvastoin se paheni) eikä myöskään hänen mielenterveyden ongelmiaan onnistuttu hoitamaan tarjotuista palveluista huolimatta.

En kuitenkaan voi osoittaa todettuja laiminlyöntejä kenenkään yksittäisen viranhaltijan tai työntekijän vastuulle, vaan nähdäkseni kysymys on yleisemmistä palvelujärjestelmän puutteista. Pidän asiointitilaa erittäin huolestuttavana.

Tiedossani on, että sosiaali- ja terveysministeriössä on vireillä lastensuojelulain kokonaisuudistus. Siitä, mitä kokonaisuudistus tulee sisältämään, minulla ei kuitenkaan ole tietoa.

Viitataan vielä tässä yhteydessä myös hyvinvointialueen antamaan lausuntoon, jossa todetaan, että yleisesti vaikeasti oireilevien lastensuojelun ja psykiatrian yhteisasiakkaiden auttamiseksi tarvitaan lastensuojelua laajempaa palvelujärjestelmän rakenteellista kehittämistä. Tämänhetkinen vaativimpaan tarpeeseen kehitetty lastensuojelun sijaishuolto yhdistettynä perinteiseen avo- tai laitospalveluun ei riittävästi auta vaikeimmin oireilevia lapsia. Lausunnossa on tunnistettu, että hallinnon rajat ylittävien hoito- ja kuntoutusmallien tarve on kasvava. Lausunnossa esitetään, että lasten sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisessä ja lastensuojelulain kokonaisuudistuksen yhteydessä on tärkeää arvioida ja turvata vaikeimmin oireilevien ja intensiivistä päihdekuntoutusta tarvitsevien lasten suojelemisen edellytykset palvelujen, muun tuen ja viranomaisyhteistyön osalta.

Viitataan lisäksi pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmaan, jossa mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta todetaan seuraavaa:

”Mielenterveys- ja päihdeongelmien ehkäisy ja hyvä hoito ovat tärkeitä sekä kansanterveyden että kansantalouden näkökulmasta. Erityisesti nuorten lisääntyneet mielenterveysongelmat vaativat määrätietoisia toimia.”

”Mielenterveys- ja päihdeongelmiin liittyvien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saatavuutta ja vaikuttavuutta parannetaan. Kiinnitetään erityistä huomiota ehkäisevään mielenterveys- ja päihdetyöhön lasten ja nuorten toiminnassa.”

”Turvataan lainsäädännöllä lasten ja nuorten yhdenvertainen pääsy perustasolla lyhytpsykoterapiaan tai muihin vaikuttaviin psykososiaalsiin hoitoihin (niin sanottu hallituksen mallin mukainen lasten ja nuorten terapiatakuu).”

”Huomioidaan ja turvataan asiakkaiden tarpeita vastaavat erilaiset vaihtoehdot päihdehoitomalleihin.”

”Kiinnitetään erityistä huomiota nuorten huumeidenkäytön ehkäisyyn ja nuorten huumekuolemien vähentämiseen. Arvioidaan erikseen hallituskauden aikana tarvittavat lisätoimet.”

Lopuksi viitataan vuosina 2019–2020 toimineen lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraporttiin (STM 2020:28). Raportissa arvioitiin seuraavasti nimenomaan alaikäisten päihdehoidon uudistamistarpeita:

”Pieni osa nuorista kärsii vakavasta päihdeongelmasta. Nämä nuoret ovat yleensä lastensuojelun piirissä olevia 12–17-vuotiaita nuoria. Nuori itse ei välttämättä koe päihteiden käyttöä ongelmaksi, ja päihteiden käytön katkaiseminen ja päihdeongelman hoito tapahtuu yleensä tahdonvastaisesti. Esityksen mukaan sekä päihdekatkaisu että päihdekuntoutus järjestetään sosiaalihuollon palveluna lastensuojelussa tilanteissa, jotka eivät edellytä sairaalahoitoa. Terveystieteellinen osaaminen on välttämätöntä näissä sijaishuoltopaikoissa. Lapsikohtaisesti tulee arvioida, voidaanko päihteettömyyttä tukea lapsen omassa sijaishuoltopaikassa vai edellyttääkö se jaksoa päihdepalveluja tarjoavassa lastensuojeluyksikössä.

Paljon päihteitä käyttävien lasten sijaishuolto edellyttää mahdollisuutta katkaista päihdekierte joko lääkkeettömästi tai lääkkeellisenä. Riittävän pitkä kuntoutusaika on keskeinen päihteettömään elämään motivoitumisen, psyykkisen voimien vahvistamisen ja perhesuhteiden edistämisen kannalta. EHO-jakson riittävän pitkä aika (90 + 90 vrk) turvaa myös pidemmän päihdekuntoutusjakson.

Kun lapsi sijoitetaan päihdekatkaisuun erikoistuneeseen sijaishuoltoyksikköön, lapsen vakavan päihdekierteen, usein nimenomaan huumeiden käytön takia tai lapsen päihteiden käyttöä epäillään, on lapsi usein vaikeassa vieroitusvaiheessa. Tällöin päihdehoitoon erikoistuneen laitoksen ja lapsen sijaishoitoon sijoituksen tarkoituksena on, että lapsi ei käytä huumeita, ei saa niitä käsiinsä eikä voi niitä levittää laitoksessa ollessaan.

Erityiset rajoitukset päihdekuntoutuksen aikana mahdollistavat yhteydenpidon rajoituksen henkilöihin, joiden henkilöllisyyttä ei kyetä yksilöimään, kun se on välttämätöntä lapsen päihdehoidon ja -kuntoutuksen varmistamiseksi. Lisäksi lapsen hallussa olevat yhteydenpitoon käytettävät laitteet ja välineet voidaan ottaa yksikön haltuun tai rajoittaa niiden käyttöä, jos se on lapsen päihteettömyyden turvaamiseksi välttämätöntä.

Lapsen perusoikeuksiin merkittävällä tavalla kajoavan kehon ulkoisen tarkastamisen eli niin sanotun riisuttamisen tulee olla sallittua ainoastaan päihdekatkaisuun ja -kuntoutukseen erikoistuneissa yksiköissä. Muissa tilanteissa tai muissa laitoksissa mahdollistettuna sen käyttö laajenisi hallitsemattomasti ja voisi vaarantaa sijaishuollossa olevien lasten oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Jälkikäteisellä valvonnalla ei voida riittävässä määrin puuttua mahdolliseen väärinkäyttöön laitoksessa. Tästä syystä uusi rajoitustoimenpide tulee sitoa tarkkarajaisesti vain päihdekatkaisuun ja -kuntoutukseen ja päihdeyksiköihin.

Kehon ulkoisen tarkastamisen tarkoituksena tulee olla etsittävien päihdyttävien aineiden löytäminen ja sitä kautta päihteiden ja huumaisaineiden käytön ja niiden levittämisen estäminen laitoksessa. Tarkastus tulee tehdä lasta kunnioittavasti, mahdollisimman hienotunteisesti ja lapsen yksityisyyttä mahdollisimman vähän loukaten. Kynnys kehon ulkoiseen tarkastukseen on korkeampi kuin henkilönkatsastukseen muutoin.

Päihdekuntoutuksen aikaiset rajoitustoimenpiteet ja niiden käyttäminen edellyttävät erityistä päihdeosaamista sekä lupamenettelyn tarkastamista. Rajoittamisesta tekisi päätöksen 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.”

(Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:28)

Totean, ettei raportissa esitetty uudistus kuitenkaan edennyt hallituksen esitykseksi resurssivajeen (taloudellisten perusteiden) vuoksi.

Pidän erittäin tärkeänä, että sosiaali- ja terveysministeriö ryhtyisi pikaisesti lainsäädäntöhankkeisiin ja mahdollisiin muihin toimenpiteisiin avohuollossa ja sijaishuollossa olevien lasten päihde- ja mielenterveyshoidon tuloksellisen järjestämisen turvaamiseksi.

3.3 Laitoksesta kadonneen lapsen etsintä

3.3.1 Kantelu

Kantelun mukaan käytännössä lapsi oli sijaishuollon aikana jatkuvasti karkuteillä. Lapsi oli tallessa pidempiä aikoja vain silloin, kun hänellä oli päätös liikkumisvapauden rajoittamisesta.

3.3.2 Saatu selvitys

Hyvinvointialueen antaman lausunnon mukaan laitoksen on ryhdyttävä lain mukaan kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin lapsen olinpaikan selvittämiseksi ja lapsen löytämiseksi. Laitoksen on tehtävä poliisille katoamisilmoitus. Mikäli lapsella on esimerkiksi psyykkisiä ongelmia tai hänen olosuhteensa osoittavat lapsen olevan vaarassa ruumiillisesti tai henkisesti, on poliisille tehtävässä katomamisilmoituksessa erityisesti perusteltava näitä seikkoja.

Lausunnon mukaan sijaishuoltopaikasta kadonneen lapsen voidaan katsoa lähtökohtaisesti aina olevan konkreettisessa vaarassa asemansa ja turvattomien olosuhteiden takia. Lausunnon mukaan, jos tiedossa on konkreettinen ja akuutti vaara, joka uhkaa lapsen tai muiden ihmisten henkeä tai terveyttä, lapsesta tulee ilmoittaa viipymättä hätäkeskukseen. Esimerkkinä vakava päihtymistila, lapsen itsetuhoisen käyttäytyminen tai lapsi uhkaa muuten vahingoittaa itseään tai lapsi uhkaa muiden henkeä ja turvallisuutta.

Lausunnossa todetaan, että hätäkeskus voi sähköisestä viestinnästä annetun lain 321 §:n mukaan saada teleyritykseltä tiedot kadonneen henkilön sijainnin selvittämiseksi (hätäpaikannus), mutta edellytyksenä on, että kyse on akuutista hengen tai terveyden vaarasta. Myös poliisilla on poliisilain 5 luvun 8 §:n 3 momentin mukaan oikeus saada televalvontatiedot, jos tiedon saaminen on välttämätöntä henkilön henkeä ja terveyttä uhkaavan vakavan ja välittömän uhan estämiseksi.

Lausunnon mukaan katoamisilmoituksen lisäksi sosiaalihuollon viranomainen pyytää poliisilta virka-apua huostaanotetun lapsen etsimiseksi ja kuljettamisen mahdollistamiseksi sijaishuoltopaikkaan sosiaalihuollon asiakaslain 22 §:n perusteella, kun perusteena on lapsen kiireellinen sosiaalihuollon tarpeen selvittäminen ja toimeenpanon kiireellisyys esimerkiksi lapsen olosuhteista, iästä tai terveydentilasta johtuen.

Lausunnossa todetaan, että lapsen löydyttyä on lapsen asioista vastuussa olevan sosiaalityöntekijän arvioitava lapsen karkumatkan syitä ja tässä yhteydessä lapsen tarkoituksenmukaisen sijaishuollon järjestämistä. Lapsen karkaamisen syynä voi olla esimerkiksi se, että laitos ei hoida lapsen oireita eikä lapsi saa sellaisia palveluja, joita hän välttämättä tarvitsee.

Lausunnossa viitataan lastensuojelun johtajan antamaan selvitykseen, jonka mukaan kantelijan lapsella on ollut useita luvattomia poissaoloja laitoksista kesästä 202- - - alkaen viimeiseen luvattomaan poissaoloon aikavälillä - - -. Lausunnon mukaan laitokset ovat ilmoittaneet viipymättä lapsen hatkoista lapsen vastuusosiaalityöntekijälle ja olleet tarvittaessa yhteydessä - - - sosiaali- ja kriisipäivystykseen ja hätäkeskukseen sekä pitäneet yhteyttä lapseen puhelimitse soittamalla ja lähettämällä WhatsApp-viestejä. Selvityksen mukaan laitoksen ohjaajat ovat pyrkineet selvittämään lapsen olinpaikkaa ja etsineet häntä useista eri paikoista- - -. Lausunnon mukaan sosiaalityöntekijällä ei ole ollut huomautettavaa lastensuojelulaitosten toimenpiteistä lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi laitoksiin.

Lastensuojelun johtajan antamassa selvityksessä arvioidaan, että lapsen asioissa yhteistyö lastensuojelun ja poliisin välillä ei näytä toimineen parhaalla mahdollisella tavalla. Selvityksessä tuodaan esille, että virka-apu ei esimerkiksi toiminut - - -, eikä poliisilta asiakirjamerkintöjen perusteella ollut saatu tietoja siitä, mihin toimenpiteisiin sosiaalipäivystyksen - - - tekemä virka-apupyyntö ja riskiarvio oli poliisissa johtanut.

Selvityksen mukaan sosiaalityöntekijä oli tehnyt lapsen menehtymispäivänä - - - virka-apupyyntönsä sijoituspaikkakunnan alueelle, kun tieto lapsen sijainnin muuttumisesta oli tullut. Poliisi oli - - - tehnyt nopeasti kielteisen päätöksen virka-apupyyntöön. Lastensuojelun tiedossa ei ole, oliko poliisilla jo tiedossa lapsen menehtyminen päätöstä tehdessään.

Selvityksen mukaan ohjeistuksen tulkinnassa ja poliisin virka-avun saannissa ilmenee vaihtelua alueellisesti, ajallisesti ja poliisipartiokohtaisesti. Poliisilla on omat ohjeistuksensa sijaishuoltopaikoista luvatta poistuneisiin lapsiin suhtautumisesta. Ohjeistusten lisäksi toimijoiden resurssit ja tilannekohtaiset tekijät vaikuttanevat selvityksen mukaan saatuun virka-apuun.

Selvityksessä todetaan, että poliisin välittömästi tarjoamalla virka-avulla on monesti keskeinen merkitys lapsen luvattoman poissaolon katkaisemiseksi. Kuitenkin poliisin resurssi ei välttämättä ole tilanteissa käytettävissä tai se mahdollistuu vasta viiveellä.

Selvityksessä todetaan, että viranomaisyhteistyön sujuvuudesta karkuteillä olevan lapsen hakutilanteissa tulee huolehtia. Lapsen palauttamista sijaishuoltopaikkaan voisi selvityksen mukaan edistää sekin, mikäli lastensuojelun toimija saisi poliisin johtokeskuksen lisäksi paikalle tulevan partion yhteystiedot. Sijaishuoltoon sijoitettujen lasten kohdalla toimimisen, kuten puhelinpaikannuksen kriteereiden, tulisi olla vähintään yhtenevät kotona asuviin lapsiin nähden. Viranomaisten keskinäisen yhteistyön kehittämistä on selvityksen mukaan tärkeää jatkaa ja ohjeistuksia tarkistaa.

Selvityksen mukaan poliisi ei ole ottanut yhteyttä lastensuojelun sosiaalityöhön lapsen kuoleman takia.

3.3.3 Arviointi

Lapsen etsimisestä hänen luvattoman poissaolonsa aikana viitataan - - - aluehallintoviraston valvontapäätökseen - - -. Aluehallintovirasto on tutkinut erikseen valvonta-asiana kantelijan lapsen etsintään ja sijaishuoltopaikkaan palauttamista koskevan asian.

Aluehallintovirasto on antamassaan ratkaisussa kiinnittänyt lapsen viimeisimmän sijaishuoltopaikan - - - Oy:n - - - vastuuhenkilön huomiota siihen, että tilanteessa, jossa sijaishuoltopaikasta luvatta poistuneen lapsen oleskelupaikkakunnasta on ollut kohtuullinen varmuus, ja lapsen on arvioitu olevan riskissä joutua vakavaan vaaraan luvattoman poissaolon aikana, olisi tullut viipymättä ryhtyä toimenpiteisiin lapsen etsimiseksi ja kuljettamiseksi sijaishuoltopaikkaan yhteistyössä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Lisäksi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijää olisi tullut informoida ajantasaisesti siitä, että lapsen oleskelusta nimetyllä paikkakunnalla oli saatu lisää vahvistusta.

Koska aluehallintovirasto on jo tutkinut asian tältä osin ja antanut sijaishuoltopaikalle hallinnollista ohjausta, ei asia anna minulle aihetta enempään.

Lastensuojelulaitoksesta kadonneen lapsen asemaan sekä lastensuojelun ja poliisin yhteistyöhön liittyen viittaa oikeusasiamiehen päätökseen, EOAK/7800/2022, jossa todetaan muun muassa seuraavaa:

”Pidän sinällään kiistattomana, että sijaishuoltopaikasta luvatta poissa olevan lapsen yleinen riski joutua poissaolon aikana hänen kehitystään tai turvallisuuttaan vaarantaviin olosuhteisiin on suuri, kuten nyt kantelunalaiset asiatkin valitettavalla tavalla osoittavat. Lapsellahan ei käytännössä ole karkumatalla mitään yhteiskunnan turvaverkkoa suojanaan. Totean myös, että poliisilaissa säädetyn virka-avun antamista koskevan säännöksen muuttamista koskevissa esitöissä on nimenomaisesti todettu, että sijaishuoltopaikastaan luvatta poissaolevat lapset ovat haavoittuvassa asemassa ja usein konkreettisessa vaarassa. Näiden lasten riski joutua esimerkiksi hyväksikäytön tai rikosten uhriksi on suuri. Lisäksi osa näistä lapsista vaarantaa hyvinvointiaan päihteiden käytöllä ja osa syyllistyy rikoksiin (HE 151/2022 vp, s. 8 ja 17, muutettu säännös voimaan 1.1.2023).

Edellä todettuun nähden sekä lapsen etu huomioiden virka-apupyynnöjä käsitelleet poliisimiehet olisivat perustellusti voineet pyrkiä saamaan virka-apupyynnön tehneiltä henkilöiltä lisää tietoa ilmoitetuista asioista ja niiden mahdollisesta tosiasiallisesta vaikutuksesta lasten tilanteisiin. Näin on myös Poliisihallitus lausunnossaan todennut.

Totean myös yleisellä tasolla, että näkemykseni mukaan lapsen edun toteutumisen näkökulmasta kynnys arvioida sijaishuoltopaikasta luvatta poistunut lapsi kadonneeksi henkilöksi tulisi olla varsin matala. Tällöin kysymyksessä olisi poliisille poliisilain 1 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitettu tehtävä.

Pidän riittävänä toimenpiteenäni saattaa tältä osin käsitykseni lapsen edun korostuneesta huomioimisesta kaikessa lapsia koskevassa päätöksenteossa vastaisen varalle - - - ja - - - poliisilaitosten tietoon.”

Viittaa tässä yhteydessä Pesäpuu ry:n laatimaan Hatkassa-raporttiin, jossa todetaan seuraavaa:

”Lastensuojelun sijaishuollosta kadonnut lapsi/nuori -käsitteellä tehdään taas näkyväksi se, että vaikka nuori olisi vapaaehtoisesti lähtenyt pois tai hänen kanssaan pystyttäisiin jonkinlaista yhteydenpitoa pitämään, on hän kuitenkin lastensuojelun sijaishuollosta kadoksissa. Se, puhutaanko lapsista vai nuorista, riippuu kontekstista. Vaikka nykyinen virka-apuohjeistus (2022) ohjaakin kirjaamaan hatkassa olevat lapset etsintäkuulutetuiksi ja olinpaikan tarkennuttua virka-apupyynnöksi, ei ole mitään estettä määritellä hatkanneet lapset/nuoret kadonneiksi henkilöiksi (Isoniemi 2019).

Hatkanneiden nuorten voidaan kerätyn tiedon perusteella olettaa olevan vaarassa, sillä hatkaamiseen liittyy vakavia riskejä, eikä hatkaamisesta voi vastuuttaa heitä itseään. Hatkaaminen ei ole nuoren syy tai puhtaasti omaa valintaa. Sen lisäksi nuorten on jo lähtökohtaisesti arvioitu olevan vaarassa ja suojelun tarpeessa huostaanottopäätöksen perusteella (Lastensuojelulaki 40 §), joten heitä tulisi myös kohdella kadonneina henkilöinä ja aktiivista etsintää vaativina. Yhdistämällä hatkaaminen sijaishuollosta kadonneeseen, muokataan siis käsitystä siitä, mitä hatkakäsitteellä itseasiassa ymmärretään.” (Hatkassa-raportti s.191, Pesäpuu ry, [HatkassaSuomessa-raportti.pdf \(pesapuu.fi\)](#))

Totean, että tällä hetkellä sijaishuoltopaikasta kadonneiden lasten etsintää koskevissa lastensuojelulain ja poliisilain sekä sosiaalihuollon asiakaslain virka-apua koskevissa säännöksissä on käsitykseni mukaan puutteita, jotka saattavat vakavasti vaarantaa sijaishuoltoon sijoitettujen lasten edun toteutumisen.

Poliisi voi saada tiedon sijaishuoltopaikastaan kadonneesta lapsesta joko lastensuojelulta virka-aputehtävänä tai hälytystehtävänä. Virka-apu on toimintaa, jossa virka-avun antaja tukee, mahdollistaa tai auttaa virka-apua pyytävää viranomaista tämän virkatehtävällä.

Kadonneen henkilön etsintä on poliisille kuuluva poliisilaissa säädetty perustehtävä. Sijaishuoltopaikastaan kadonneen lapsen etsintä on poliisitehtävä vasta silloin, kun sillä on liityntä poliisille säädettyihin tehtäviin. Jos lapsen henkeä, terveyttä tai ruumiillista koskemattomuutta uhkaa välitön ja vakava vaara, on lapsen auttaminen ja lapsen toimintaan puuttuminen poliisille kuuluva tehtävä, jolloin ei kyse ole enää toiselle viranomaiselle annettavasta virka-avusta.

Sijaishuoltopaikasta kadonneen lapsen yleinen riski joutua poissaolonsa aikana hänen kehitystään tai turvallisuuttaan vaarantaviin olosuhteisiin on suuri. - - - sijaishuoltopaikasta kadonneet lapset ovat käytännössä vailla yhteiskunnan ja läheistensä turvaverkkoa. Nämä sijaishuoltoon sijoitetut lapset ovat haavoittuvassa asemassa ja voivat olla luvattoman poistumisen aikana konkreettisessa vaarassa.

Viittaan vielä tässä yhteydessä HTT, rikoskomisario Sami Isoniemen laatimaan selvitykseen ”Luvaton poissaoleminen sijaishuoltopaikasta: Poliisin antama virka-apu lastensuojeluviranomaiselle vuonna 2020” (STM 2023:20). Selvityksessä on muun muassa todettu seuraavaa:

”Laitoksesta poissa olevat lapset ovat haavoittuvassa asemassa ja usein konkreettisessa vaarassa. Virka-avun antamiseen liittyvää kehitystä on leimannut toimivaltaa luovan normiston syntymisen sijaan toimivaltaa rajoittavat toimet. Kehitys ei tältä osin ole palvellut lapsen edun ensisijaisuutta.”

Selvityksessä arvostellaan luvattomiin poissaoloihin liittyvää Poliisihallituksen, Sosiaali- ja terveysministeriön, Hätäkeskuslaitoksen ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteisesti laatimaa ohjetta eri toimijoiden vastuista seuraavasti:

”Varsinaiseen viranomaisten väliseen yhteistyöhön tai sen kehittämiseen siinä ei keskitytä, vaan kyseessä on eri tahojen toimivaltuuksia läpikäyvä ohjeistus. Luvattoman poissaolon ilmiön kanssa tekemisissä olevat toimijat ovat Pesäpuun selvityksen mukaan todenneet, että ohje ei tee toimijoiden välisestä yhteistyöstä selkeämpää. Voikin todeta, että ohje keskittyy toimijoiden itsenäiseen vastuuseen ottamatta huomioon yhteistä pyrkimystä toiminnan kohteen eli lapsen ja nuoren etsimiseksi ja palauttamiseksi.

Ohjetaulukon lukuohje lähestyy luvattomia poissaoloja poliisilain kautta kuvaillen poliisille kuuluvan poliisitehtävän, konkreettisen vaaran ja kadonneen henkilön käsitteitä. Lukuohjeessa myös esitellään uusi pakoilevan henkilön käsite, johon ei ole lastensuojelun tai luvattoman poissaolon ilmiössä aiemmin viitattu. Lukuohjeen mukaan pakoilevaa henkilöä ei pidetä kadonneena henkilönä.

Pakoilevalla henkilöllä tarkoitetaan lukuohjeen mukaan karannutta henkilöä, joka on poistunut luvatta sellaisesta paikasta, jossa hänen tulisi olla tai jonne hänet on viranomaisen päätöksellä määrätty, sijoitettu tai suljettu, tai joka on jättänyt tahallaan menemättä tai palaamatta tällaiseen paikkaan. Pakoileva henkilö välttelee tavoittamistaan ja voi omalla aktiivisella toiminnallaan vaikeuttaa tai muutoin hankaloittaa häntä etsivien tai häntä tavoittelevien henkilöiden toimintaa.

Käsite ohjaa poliisitoiminnan näkökulmasta rajaamaan valtaosan luvattomista poissaoloista varsinaisten poliisitehtävien ja kadonneen henkilön käsitteen ulkopuolelle jättäen luvattomat poissaolot virka-aputehtäväksi, jossa luvattomat poissaolijat ovat pakoilevia henkilöitä. Poliisin oman ohjeistuksen mukaisesti poliisi ei suorita aktiivista etsintää sijoitettujen lasten tavoittamiseksi. Yhteisohjeen pakoilevan henkilön käsitteen myötä myöskään pakoilevat henkilöt eivät ole kadonneita henkilöitä ja ovat näin ollen virka-aputehtävän kohteita, joita ei aktiivisesti etsitä.” (Sivu 20)

”Pakoilevan henkilön määrittelyn osalta ohjeessa ei millään tavalla oteta kantaa henkilön ikään, kehitystasoon tai muihin olosuhteisiin. Ohjeen luonne on kuitenkin sijaishuoltopaikasta poissaolevan lapsen etsintään ja sijaishuoltopaikkaan palauttamiseen liittyvät toimet.

Poliisitoimintaa ohjaavana asiakirjana lukuohje mahdollistaa tulkinnan, jossa lapsi ja lapsen itsemääräämisoikeus rinnastetaan ohjeessa käytetyissä sanamuodoissa täysi-ikäiseen ja täysivaltaiseen henkilöön, jolla on oikeus päättää olinpaikastaan ja oikeus olla löytymättä. Samanaikaisesti ohje toteaa poliisitehtävän osalta, että pakoilevaa henkilöä ei pidetä kadonneena henkilönä ja kadonneen henkilön määritelmää koskevassa osassa mainitaan, että täysivaltainen henkilö, joka ei halua tulla löydettyksi, ei ole kadonnut henkilö.

Lasta koskevassa ohjeessa kuvataan aikuisen henkilön toimintaa, mutta siinä ei oteta mitenkään kantaa alaikäisen henkilön toimintaan eikä esimerkiksi siihen, kauanko alaikäisellä henkilöllä on oikeus olla tulematta löydettyksi.” (Sivu 21)

Isoniemi esittää selvityksessään yhteenvetona seuraavia haasteita viranomaisten toiminnassa:

1. Luvattoman poissaolon kategorinen tulkitseminen virka-aputehtäväksi kadonneen henkilön etsinnän sijaan.
2. Yhteinen toimintaohje ei tue viranomaisten yhteistoimintaa, vaan keskittyy nykyisten toimivaltuuksien listaamiseen.
3. Virka-avun pyytämiseen oikeutettujen tahojen suppeus suhteessa siihen, että kadonneen henkilön ilmoituksen voi tehdä kuka tahansa.
4. Sijaishuoltopaikan henkilökunta ei lastensuojelulakiin nojaten voi ottaa kiinni luvattomasti poistunutta lasta tai nuorta sijaishuoltopaikan ulkopuolella.
5. Luvattonta poissaoloa ei riittävällä laajuudella tunnusteta, eikä tunnusteta yhdeksi elementiksi muille yhteiskunnallisille haasteille, kuten nuorisorikollisuudelle, uhritumiselle sekä ennenaikaisille kuolemille ja muille tapaturmille.

”Luvattomien poissaolojen käsittely ainoastaan virka-aputehtävänä on usein ristiriidassa poliisin oman ohjeistuksen, poliisilain ja lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen kanssa. Poliisin ohjeistus ohjaa tulkitsemaan luvattomat poissaolot virka-aputehtäviksi, vaikka kadonneen henkilön etsinnän edellytykset olisivat käsillä.

Luvattomia poissaoloja ei tunnusteta ja tunnusteta kadonneiksi henkilöiksi, vaan kadonneen henkilön etsinnän suorittamisen kriteerit sivuutetaan lähes poikkeuksetta. Viranomaisten yhteisohje entisestään eriyttää luvattomaan poissaoloon puuttumista poliisitehtävästä kohti lastensuojelutehtävää, jossa poliisilla ei ole merkittävää roolia.” (sivu 80)

Pidän Isoniemen selvityksestä ilmenevää nykyistä asiantilaa ongelmallisena ja lapsen edun vastaisena. - - - lapsen edun toteutumisen kannalta kynnys arvioida sijaishuoltopaikasta luvatta poistunut lapsi kadonneeksi henkilöksi tulisi poliisin käytännössä olla varsin matala.

Totean, että lapsesta laadittava riskiarvio hänen poistuessaan luvatta sijaishuoltopaikastaan tai jättäessään palaamatta sinne, on ensiarvoisen tärkeä viranomaisten välisen yhteistyön kannalta. Arvioin riskiä tarkemmin seuraavassa kohdassa.

Viittaaan vielä pääministeri Orpon hallitusohjelman kirjaukseen, joka koskee luvatta laitoksesta poistuneita lapsia.

Hallitusohjelman mukaan viranomaiset velvoitetaan aktiiviseen yhteistyöhön sekä varmistetaan riittävä toimivalta ja keinovalikoima, jotta sijoitettu tai huostaanotettu kadonnut lapsi löydetään nopeasti ja saadaan palautettua.

Tiedossani on lisäksi, että hallitusohjelman mukaisesti on asetettu vakavasti päihteitä ja väkivaltaa käyttäviä ja rikoksia tekeviä alaikäisiä nuoria koskevan lastensuojelulainsäädännön uudistamisen valmisteluryhmä (VN/5997/2024) valmistelemaan ehdotukset tarvittavista säädosmuutoksista alaikäisten nuorten integroidun ja suljetun kuntoutuspalvelun perustamiseksi, sekä säädosmuutoksia, joilla voidaan puuttua myös lasten luvattomiin poissaoloihin lastensuojelulaitoksista.

Tietojeni mukaan valmisteluryhmä valmistelee säädosmuutosehdotukset 31.12.2024 mennessä.

3.4 Riskiarvio ja hätäpaikannus

3.4.1 Saatu selvitys

Hyvinvointialueen antaman lausunnon mukaan lastensuojelulaitoksesta oli toimitettu lapsesta tehty riskiarvio - - - sosiaali- ja kriisipäivystykseen - - - poliisille tehtyä virka-apupyynnöä varten. Lausunnossa todetaan, että riskiarvion avulla poliisi voi arvioida, mihin toimenpiteisiin sen tulee ryhtyä sille tehdyn katoamisilmoituksen ja virka-apupyynnön myötä. Riskiarvio oli sosiaali- ja kriisipäivystyksen kirjausten mukaan toimitettu eteenpäin poliisille.

Lausunnon mukaan lastensuojelulle ei ollut toimitettu tietoa siitä, mihin toimenpiteisiin poliisissa virka-apupyynnö ja riskiarvio olivat johtaneet.

Lausunnon mukaan sijoituksen sosiaalityöstä oli lähetetty toinen virka-apupyynnö ja riskiarvio poliisille - - - noin klo 12.30. Poliisin - - - antaman virka-apupyynnöä koskevan päätöksen mukaan poliisi ei anna virka-apua, koska se katsoi, ettei lapsella ollut virka-avun mukaan akuuttia hengen- ja terveyden vaaraa. Lapsella oli voimassa olinpaikkaetsintäkuulutus, jonka perusteella poliisi antaa virka-apua toimivaltansa rajoissa. Lausunnon mukaan iltapäivällä samana päivänä poliisi ilmoitti - - - lapsen löytymisestä menehtyneenä.

- - - sosiaali- ja kriisipäivystyksen päällikön ja johtavan

sosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan - - - ja - - - välisenä aikana kantelijan lapsesta oli sosiaalipäivystys tehnyt yhteensä kuusi virka-apupyynnöä, joissa oli pyydetty poliisia etsintäkuuluttamaan ja etsimään lapsi sekä pyydetty poliisia lapsen poliisitehtävällä kohdatessaan ottamaan lapsi haltuun ja ilmoittamaan siitä lapsen sijaishuoltopaikkaan.

Lisäksi oli tehty yhteisiä toimintasuunnitelmia laitoksen kanssa lapsen etsimiseen ja laitokseen palauttamiseksi sekä sovittu etsintäkuulutusten ja virka-apupyynnöiden tekemisestä tilannearvioon perustuen.

Selvityksen mukaan sosiaalipäivystyksen yhteistyö - - - poliisilaitoksen kanssa toimii pääsääntöisesti hyvin ja yhteistyön sekä toiminnan kehittämiseksi neuvotellaan säännöllisesti. Akuuteissa tilanteissa neuvotellaan tarvittaessa poliisin johtokeskuksen kanssa toimenpiteiden tarpeellisuudesta ja kiireellisyydestä.

Sosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan lapsen menehtymisestä ei tullut poliisilta viestiä tai lastensuojeluilmoitusta lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, vaan sosiaalityöntekijä oli ollut täysin lastenkodista saamansa tiedon varassa.

Selvityksen mukaan poliisipartioiden välillä on suurta vaihtelua STM:n 3/2022 ohjeen tulkinnan suhteen. Yhteistyön on kuitenkin koettu parantuneen loppuvuodesta - - - ja alkuvuodesta - - -. Vaihtelevia käytäntöjä on ollut esimerkiksi asuntoon menemisen ja kuljetuksen (turvaamisen) suhteen, ja virka-apun saamisen kriteerit vaihtelevat alueittain ja päivittäin. Poliisi ei anna virka-apua asuntoon menoon tai yleisellä paikalla, jos lapsesta ei ole näköhavaintoa.

Sosiaalityöntekijän mukaan eri toimijoiden välillä tulisi olla yhteneväinen käsitys huolenaiheista. Esimerkiksi pitkään jatkunut hatka, riski joutua rikoksen uhriksi ja riski tehdä itse rikos, tai ettei nuorta ole tavoiteltu useampaan päivään, tulisi huomioida, kuten muutkin riskitekijät esimerkiksi puhelipaikannusta pyydettäessä. Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan pitäisi olla vähintään sama kynnys toimenpiteisiin, kuin kotona asuvien lasten osalta on, esimerkiksi aktiivisemmän etsinnän tai hätäpaikannuksen osalta.

Selvityksen mukaan sijaishuoltopaikat viestivät turhautumista kiinniotto-oikeuden puuttumiseen hakutilanteissa, mikäli nuori tavoitetaan, mutta hän ei ole halukas palaamaan sanallisesta motivoinnista huolimatta. Näissä tilanteissa tarvitaan poliisi viipymättä saattamaan nuori sijaishuoltopaikan autoon, jottei hän karkaa uudelleen. Käytännössä poliisia joutuu kuitenkin usein odottamaan, jolloin nuori harvoin on paikalla enää silloin, kun poliisi saadaan paikalle.

Sosiaalityöntekijän mielestä hätäpaikannuksen kriteerejä ja toimintatapoja tulisi selkeyttää. Sosiaalityöntekijän mukaan välillä poliisi tekee hätäpaikannuksen ja välillä pyytää olemaan hätäkeskukseen yhteydessä. Selvityksen mukaan alkuvuodesta - - - oli tullut esille kaksi tapausta, joissa hätäpaikannusta oli pyydetty saman päivän aikana samoilla kriteereillä, mutta vain toisessa tapauksessa suoritettiin hätäpaikannus. Myös tiedonkulussa poliisilta oli esiintynyt viiveitä tai tieto oli jätetty kokonaan ilmoittamatta sosiaalityöntekijälle.

Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan yhteistyötä lapsen hakutilanteissa helpottaisi, jos lastensuojelun päivystäjälle välitettäisiin tehtävää hoitavan partion yhteystiedot, jottei yhteydenpito poliisin kanssa tapahtuisi tehtävän aikana johtokeskuksen kautta, vaan suoraan paikalla olevan partion kanssa. Partioilla on lastensuojelun työntekijän yhteystiedot, mutta poliisit soittavat tuntemattomasta numerosta.

3.4.2 Arviointi

Oikeusasiamies on - - - antanut ratkaisunsa - - - kanteluun, joka koski esitutinnan lisäksi myös virka-apupyynnöön vastaamista ja hätäpaikannuksen tekemistä. Ratkaisussaan oikeusasiamies on ottanut kantaa tapaukseen poliisin suorittaman virka-avun ja hätäpaikannuksen osalta.

Pidän kuitenkin tärkeänä todeta yleisesti lapsesta laadittavasta riskiarvioinnista seuraavan.

Ottaen huomioon sen, ettei poliisilla lähtökohtaisesti ole lapsesta muuta tietoa kuin sille toimitetussa virka-apupyynnössä ja lasta koskevassa riskiarviolomakkeessa todetaan, on näiden asiakirjojen huolellinen perusteleminen ensiarvoisen tärkeää. Kun kyse on sähköisesti toimitettavasta lomakkeesta, se antanee sinänsä mahdollisuuden laajastikin perustella yksittäisen lapsen tilannetta ja hänen olosuhteitaan sekä lapseen kohdistuvaa tosiallista riskiä joutua vakavaan henkeä, turvallisuutta tai terveyttä uhkaavaan vaaraan.

Totean, että yleisen tason maininta siitä, että lapsi käyttää päihteitä tai on aikaisemmin ollut väkivaltainen, ei ole riittävä osoitus konkreettisesti lasta kohtaavasta välittömästä vaarasta. Myöskään pelkkä maininta lapsen mielenterveyden ongelmista ja/tai lapselle määrätystä lääkityksestä eivät yksistään vielä osoita lapsen olevan henkeä uhkaavassa vaarassa, vaan lapsen yksilölliset olosuhteet, hänen käyttäytymisensä, saamatta jäävän lääkityksen riskit ja niin edelleen on tarkemmin avattava riskiarviossa.

Riskiarviossa on lisäksi syytä kuvata merkityksellisin osin lapsen historiaa, hänen aikaisempaa käyttäytymistään ja aiempia tapahtumia, sekä välttämättömin osin lapsen terveydenhuoltoon liittyviä tietoja. Lapsen iällä ja myös lapsen tosiasiallisella kehitystasolla, lapsen sairauksilla tai hänen vammaisuudellaan saattaa olla merkitystä poliisin tekemälle kokonaisarvioinnille.

Mainittujen asioiden merkitseminen lomakkeelle ”rasti ruutuun-tyylillä” ei niin ikään ole riittävää, vaan välitön vaara on sanallisesti perusteltava sen varmistamiseksi, että poliisi saa riittävän selkeän käsityksen lapsen sen hetkisestä tilanteesta.

Lastensuojelulaitoksen ja sosiaalityöntekijän on aina tarvittaessa täydennettävä poliisille annettua riskiarviota, mikäli saadaan uusia merkityksellisiä tietoja lapsen sen hetkisestä tilanteesta. Samoin poliisilla on nähdäkseni oikeus, ellei jopa lapsen edun toteutumisen näkökulmasta velvollisuus, pyytää lastensuojelusta lisätietoja lapseen kohdistuvasta välittömästä vaarasta. - - -

Korostan, että poliisille tehtävässä virka-apupyynnössä ja siihen sisältyvässä lapsen yksilöllisessä riskiarviossa on siis konkreettisesti perusteltava, mitkä seikat voivat aiheuttaa lapselle ilmeisen hädän tai välittömän vaaran. Pelkkä abstrakti vaaran uhan mainitseminen ei ole riittävä muuttamaan tilannetta poliisilain mukaiseksi poliisitehtäväksi. Abstrakti vaaran uhka ei riitä myöskään nykyisen lainsäädännön mukaiseen puhelimen paikantamiseen, joten jos viranomainen pitää lapsen puhelimen paikantamista välttämättömänä, on poliisille tehtävässä virka-apupyynnössä esitettävä pyynnölle sanalliset perustelut, joista ilmenee konkreettisesti lapsen olevan välittömässä vaarassa.

Kiinnitän hyvinvointialueen huomiota edellä sanottuun.

4 TOIMENPITEET

Kiinnitän hyvinvointialueen huomiota tässä päätöksessäni esittämiini näkemyksiin ja kannanottoihin. Tässä tarkoituksessa lähetän sille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Koska sosiaali- ja terveysministeriössä on vireillä tähän aihepiiriin liittyviä erilaisia hankkeita mm. lastensuojelulain uudistamiseksi, lähetän sosiaali- ja terveysministeriölle tiedoksi ja huomioon otettavaksi anonymisoidun kappaleen tästä ratkaisusta.

Lähetän ratkaisusta kohdat 3.3 ja 3.4 tiedoksi myös Poliisihallitukselle.